

Received-Makale Geliş Tarihi 09.06.2024
Published-Yayınlanma Tarihi 31.08.2024
Volume-Cilt (Issue-Sayı), ss/pp 11(110), 1605-1628

Research Article /Araştırma Makalesi
10.5281/zenodo.13625639

Uzman Tarih Öğretmeni Edip Özbek

<https://orcid.org/0000-0003-2224-6442>

Yenişehir Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi Diyarbakır/Türkiye

Doç. Dr. Şahin Yedek

<https://orcid.org/0000-0002-3783-520X>

Munzur Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Tunceli/TÜRKİYE

ROR Id: <https://ror.org/05v0p1f11>

Diyarbakırlı Aydın Bir Siyasetçi: Dr. Yusuf Azizoğlu

An Enlightened Politician From Diyarbakır: Dr. Yusuf Azizoğlu

ÖZET

Diyarbakır'ın önemli şahsiyetlerinden biri olan Dr. Yusuf Azizoğlu 1917 yılında Diyarbakır'ın Silvan İlçesinde dünya 'ya gelmiştir. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesini bitirdikten sonra halkına hizmet etmek için memleketi Diyarbakır'ın Silvan İlçesine gelmiş ve Silvan Belediye Hastanesi Başhekimisi olarak görev yapmıştır. 1946 yılında yapılan belediye başkanlığı seçimini kazanarak Silvan Belediye Başkanı olmuştur. Burada yaptığı büyük hizmetlerle adından söz ettiren Yusuf Azizoğlu, Diyarbakır'da siyasal açıdan en saygın değerlerden biri olmuştur. 1950 yılında ülke genelinde gerçekleşen 9. Dönem milletvekili seçimlerine katılan Azizoğlu, yapılan seçim sonucunda Demokrat Parti Diyarbakır milletvekili olarak Türkiye Büyük Millet Meclisine girmiştir. 1954 tarihinde yapılan 10. Dönem milletvekili genel seçimlerinde Demokrat Parti'den tekrar milletvekili olan Azizoğlu, daha sonra Yeni Türkiye Partisine geçerek 1961, 1965 ve 1969 yıllarında yapılan milletvekili genel seçimlerinde YTP'den Diyarbakır Milletvekili olmuştur. Yeni Türkiye Partisi'nin kurucularından biri olan Azizoğlu, bir dönem de bu partinin genel başkanlık görevini yapmıştır. İsmet İnönü başkanlığında kurulan 27. hükümetin Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı görevini yapmıştır. Tıp doktoru olmasından dolayı Türkiye'deki sağlık sorunları hakkında bilgi sahibi olan Azizoğlu, Sağlık Bakanlığı döneminde özellikle halk sağlığı ile ilgili girişimlerde bulunmuştur. Bucak ve köylere sağlık ocaklarının açılmasını sağlayarak buralarda hekim bulundurma şartlarını sağlamıştır. Birçok hastane ve Sağlık Koleji'nin kurulmasını sağlamış, sağlık sigortası konusunu da mecliste gündeme getirerek onunla ilgili çalışmalar başlatmıştır. Diyarbakırlı bir aydın ve hizmet adamı olarak tarih sayfalarında yer alan Dr. Yusuf Azizoğlu, milletvekili iken 1 Mayıs 1970 yılında Ankara'da vefat etmiştir. Bu çalışmanın hazırlanmasında TBMM Kütüphanesinde yer alan zabıt cerideleri, Ankara Milli Kütüphanede bulunan süreli yayınlar ve araştırma/inceleme eserlerden istifade edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dr. Yusuf Azizoğlu, Diyarbakır, Demokrat Parti, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı

ABSTRACT

Dr. Yusuf Azizoğlu, one of the important personalities of Diyarbakır, was born in 1917 in the Silvan District. After graduating from İstanbul University Faculty of Medicine, he came to Silvan District of Diyarbakır his hometown, to serve his people and served as the Chief Physician of Silvan Municipal Hospital. He became the mayor of Silvan by winning the mayoral elections 1946. Yusuf Azizoğlu, who made, a distinguished name for himself with his great services, has become one of the most respected political values in Diyarbakır. He participated in the ninth parliamentary general elections held on 1950, and as a result of the elections, he became a member of TBMM (the Grand National Assembly of Turkey) as a deputy of the Democratic Party Diyarbakır. Azizoğlu, who became a deputy from the Democrat Party in the tenth general parliamentary elections held on May 2, 1954, later transferred to the New Turkey Party and became a member of parliament of Diyarbakır in the general elections held in 1961, 1965 and 1969. Azizoğlu, who is known for his hard work in the Parliament, has made various speeches and made motions during his time as a deputy. Azizoğlu, who carried out as the Minister of Health and Social Assistance of the twenty seventh Government established under the presidency of İsmet İnönü, has made his name with his services. Azizoğlu, who has knowledge about health problems in Turkey due to being a medical doctor, has made initiatives related to public health during the Ministry of Health. He provided the conditions for having physicians by establishing health centers in sub-districts and villages. He provided the establishment of many hospitals and Health Colleges and he also brought the issue of many hospitals and Health Colleges and he also brought the issue of health insurance to the agenda in the parliament and initiated studies on it. Doctor Yusuf Azizoğlu, who took place in the pages of history as an intellectual and service man from Diyarbakır, died in Ankara on May 1, 1970 while he was a member of parliament. In the preparation of this study, mainly the main sources in the Presidency republic archive, the minutes in the TBMM Library, the periodicals and research studies in the Ankara National Library were made with.

Keywords: Dr. Yusuf Azizoğlu, Diyarbakır, Democrat Party, Minister of Health and Social Assistance.

1. GİRİŞ

Diyarbakır, ülkemize pek çok şair, yazar, doktor, sanatçı, ilim adamı ve siyasetçi yetiştiren önemli bir kenttir. Bu şahsiyetlerden biri de Dr. Yusuf Azizoğlu'dur. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesinden mezun olduktan sonra memleketi Diyarbakır'ın Silvan ilçesine dönen Azizoğlu, halkına hizmet etmek için muayenehane açıp haftanın belli günlerinde ücretsiz hizmet vermiştir. Silvan Belediye Hastanesi Başhekimliği görevini de yapan Azizoğlu, kısa sürede bölgenin sevilen ve sayılan simalarından olmuştur. Silvan halkının büyük desteğiyle 1946'da yapılan belediye başkanlığı seçimlerine katılarak, büyük bir farkla seçimi kazanmış ve Silvan Belediye Başkanı olmuştur (Kutluay, 2019: 278). Belediye başkanlığı döneminde yaptığı hizmetlerle Silvan'a âdeta bir şehir görünümü kazandırmıştır. Tıp doktorluğu ve Belediye başkanlığıyla beraber eğitimci kişiliğiyle tanınan Azizoğlu, kendi arazisinde bir okul yaptırmış ve okula gidemeyen kız, erkek tüm çocukların okula gitmesi için büyük bir çaba sarf etmiştir. Kısa sürede Silvan'ı bir ilim ve kültür merkezi haline getiren Azizoğlu, o dönem bölgenin en büyük kütüphanesini Silvan'da açmıştır.

Dr. Yusuf Azizoğlu, siyasal açıdan da Diyarbakır'ın çok önemli değerlerinden biri olarak karşımıza çıkar. 5 dönem boyunca Diyarbakır milletvekili olarak TBMM'de bulunmuş, bir döneme yakın Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı görevini yapmıştır. 1950 yılında yapılan genel seçimlerle Demokrat Parti'den Diyarbakır milletvekili seçilerek siyasete atılmıştır. 1954 yılında yapılan milletvekili genel seçimlerinde yüksek bir oy alarak ikinci defa Diyarbakır'ı TBMM'de temsil etmiştir. 15 Mayıs 1954'te Demokrat Parti Meclis Grubu tarafından yapılan oylamayla, Grup İdare Heyeti üyeliğine getirilmiştir (Milliyet Gazetesi, 15 Mayıs 1954:7). 18 Aralık 1955'te DP'den istifa ederek faaliyetlerine Hürriyet Partisi bünyesinde devam etmiştir. Bu Parti'nin kurucu üyeliğini de yapan Azizoğlu, TBMM'nin XI. Dönem seçimlerine katılmamıştır. 1957-1961 yıllarında Diyarbakır'da bulunan Azizoğlu, bu yıllarda ticaretle uğraşarak bir ecza deposu açmıştır. 1961 yılında yapılan milletvekili genel seçimlerinde Yeni Türkiye Partisinden Diyarbakır milletvekili olarak üçüncü defa TBMM'ye katıldı. İsmet İnönü Başkanlığındaki Kabinede (26 Haziran 1962-5 Kasım 1963) Sağlık Bakanlığı görevini yaptı. Sağlık Bakanlığı döneminde sağıkta dönüşüm adı verilen "Sosyalizasyon Kanunu"nu hayata geçiren Dr. Yusuf Azizoğlu, bu kanunla birlikte bucak ve köylere Sağlık Ocakları açtırmış ve buralarda doktor bulundurma zorunluluğu getirilmişti (Silvan Malabadi Gazetesi, 21 Ocak 2020:1). Bu kanunun, TBMM'de kabul edilmesi ve hayata geçirilmesi için büyük bir uğraş veren Azizoğlu, Türkiye için çok önemli bir olaya imza atmıştı. 1965 yılında yapılan milletvekili genel seçimlerine de Diyarbakır adayı olarak YTP listesinden katılmış ve dördüncü defa milletvekili seçilmiştir. 3 Mart 1968'de İrfan Aksu'dan boşalan Yeni Türkiye Partisi Genel Başkanlığına seçilen Azizoğlu, Özellikle Doğu ve Güney Doğu Anadolu Bölgesi'nde büyük bir çalışma içerisine girerek YTP'yi, CHP ve AP karşısında güçlü hale getirmek için parti teşkilatlarını yenilemiş ve bunun için yoğun uğraş vermiştir.

Dr. Yusuf Azizoğlu, 12 Ekim 1969'da yapılan milletvekili genel seçimlerine beşinci ve son defa katılarak YTP'den Diyarbakır milletvekili olmuştur. Bu dönemde, sağlık sorunlarından dolayı TBMM'de fazla yer alamamıştır. Daha sonra sağlığının giderek kötüleşmesinden dolayı bir basın toplantısı düzenleyerek Yeni Türkiye Partisi Genel Başkanlığından istifa etmiştir. Milletvekilliği devam ederken 1 Mayıs 1970 yılında vefat etmiştir. 22 Mayıs 1970'de TBMM'nin 85. Birleşiminde vefat tezkeresi okunmuştur (Öztürk, 2000: 312).

2. DR. YUSUF (İZZETTİN) AZIZOĞLU, AİLESİ, SİLVAN BELEDİYE BAŞKANLIĞI

Yusuf (İzzettin)¹ Azizoğlu, 1917 yılında Diyarbakır'ın Silvan ilçesinin Mescit Mahallesi'nde altı çocuklu bir ailede dünyaya geldi. Babası Sadun Efendi, annesi Gülistan Hanım'dır. 1940 yılında İbrahim ve Ganime kızı Behiye Hanım ile evlendi. İkinci evliliğini Mebruke Hanım'la yaptı. Mebruke Hanım'dan Murat (1964), Meral (1965) ve Fırat Yusuf (1968) isminde üç çocuğu dünyaya geldi. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesini kazanarak 1942 yılında bu okulu başarıyla bitirdi. 20 Ekim 1942'de Çanakkale'de yedek subay okuluna girerek tabip teğmen olarak askerlik vazifesine başladı. 16 Mart 1945 tarihinde tabip üsteğmen olarak terhis oldu (Öztürk, 2000: 311). Daha 20'li yaşlarda İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesini bitirmiş bir genç olan Dr. Yusuf Azizoğlu, İstanbul gibi önemli bir şehri bırakıp, Diyarbakır'ın Silvan kasabasına gelerek halkına hizmet etmek istiyordu.

Dr. Yusuf Azizoğlu varlıklı bir ailenin çocuğuydu. Diyarbakır ve bölgenin en önemli ailelerinden biri olan Azizoğlu aşiretine mensup ailenin oğlu olsa da alışılmış feodal yaklaşım, değer ve ilişkilerin haricinde, yenilikçi ve aydınlanmacı bir insandı. Hiçbir maddi kaygısı olmayan Azizoğlu'nun en büyük ideali, doğup

¹ Meclis kayıtlarında ismi "Yusuf Azizoğlu", nüfus kaydında ise "Yusuf İzzettin Azizoğlu" olarak geçmektedir. (Öztürk, 2000: 311).

büyüdüğü memleketine ve orada yaşayan halkına hizmet etmekte. Bu değerlere sahip olan Azizoğlu, 1945 yılında vatani görevini bitirdikten sonra memleketi Silvan'a geldi. Burada serbest hekimlik görevini yapmak üzere muayenehane açtı. Bir yıla yakın devam eden bu süreçte, haftanın belli günleri, genellikle kırsal kesimde oturan, maddi durumu iyi olmayan hastaları ücretsiz muayene etti. Ayrıca hastaların ilaçlarını da kendisi karşıladı. Kar kış demeden hastalarını muayene etmek için köylere kadar giderdi (Tigris Gazetesi 11 Şubat 2022:2). 10 Haziran 1945 yılında Silvan Belediye Hastanesi başhekimliği görevine atandı. Dr. Yusuf Azizoğlu, doktorluk mesleğini icra etmenin yanı sıra siyasetle de ilgilenmeye başladı. Silvan halkının desteğini alarak 26 Mayıs 1946'da yapılan yerel seçimlerde Silvan belediye başkanı seçildi. Bu görevi 31 Mart 1950 yılına kadar sürdürdü. Silvan'da belediye başkanlığı yaptığı dört yıl içerisinde büyük hizmetlerde bulunmuş, Silvan'ın birçok sorununu çözüme kavuşturmuştur (Silvan Malabadi Gazetesi, 18 Şubat 2022:1). Dr. Yusuf Azizoğlu, eğitim ve öğretime önem veren bir insandı. 1947 yılında Silvan'ın Kayadere (Ferhende) Köyünde kendi imkânlarıyla bir İlkokul yaptırdı. Kız-erkek ayırımı yapmadan bütün çocukların okumasını teşvik edip, okuma seferberliği başlattı (Tigris Gazetesi, 11 Şubat 2022:2). Su kanalizasyonu ve umumi temizlik işleriyle meşgul olarak Belediye Sağlık Zabıtası Talimatnamesini hazırladı. Yaptığı bu hizmetlerden dolayı halkın takdir ve sevgisine mazhar oldu (Evirgen, 2018: 42).

Dr. Yusuf Azizoğlu, belediye başkanlığı görevine geldiği gibi Silvan'da artık hizmet dönemi başlamıştı. Azizoğlu, Silvan'ın o dönem en önemli su kaynağı olan büyük çeşme suyunun verimli kullanımına dair hesaplamalar yaptı ve fizibilite çalışması sonucunda etkin bir proje hazırlanması talimatını verdi. Bunun üzerine birkaç tekniker İstanbul'a gönderildi. Bu teknikerler İstanbul Teknik Üniversitesinde 5-6 aylık bir eğitimden sonra Silvan'a dönmüş, Silvan'a elektriğin gelmesi için çalışma başlatmıştır. Batıda yani elektriğin kullanıldığı yerlerde genelde büyük santraller kurulmuştur. Ama Silvan'da böylesi bir santralin kurulmasına olanak yoktu. Başta Dr. Yusuf Azizoğlu olmak üzere bu işe gönül vermiş teknikerler, Silvan'a elektriği getirmeye kararlı bir biçimde yaptıkları araştırmalar sonucunda Silvan'da bulunan büyük çeşme suyunu bir yerde toplayıp havuz yapmış ve üzerine de hidroelektrik santral mekanizmasını kurarak elektrik üretmeye karar vermişlerdir. Uzun bir uğraştan sonra 1949 yılında Silvan'a ilk elektrik verilmeye başlanmıştır. Önceleri sokaklar, sonrasında da evler ve haneler aydınlanmıştır. Ayrıca Silvan'daki büyük akarsu kaynağından büyük kanallar yapılarak verimli olan toprakların neredeyse tamamında sulu tarım yapılmıştır. Geriye kalan topraklarda bahçe olarak değerlendirildi (Tigris Gazetesi, 11 Şubat 2022:2).

3. ÇOK PARTİLİ DÖNEME GEÇİŞ SÜRECİNDE DİYARBAKIR, SEÇİMLER ve YUSUF AZIZOĞLU

Siyasi partiler, milletin desteğini sağlamak amacıyla devlet otoritesinin denetimini ele geçirmeye çalışan devamlı ve düzenli bir teşkilata sahip siyasi topluluktur. Ayrıca çağdaş siyasi sistemlerin en mühim faktörlerinden birisi olup demokrasiyi oluşturan büyük bir kuvvettir. Başka bir ifadeyle seçim veya başka yollarla yönetim iktidarını kazanma amacıyla örgütlenen bir insan grubudur (Heywood, 2018: 335). Türk siyasal tarihinde 1946 mühim bir dönüm noktasını oluşturmuştur. Zira gerek Türkiye gerekse dünyada ekonomik ve siyasal konjonktür gereğince tek partili siyasi yaşamın sürdürülemeyeceği düşünülmüş ve birçok siyasal partinin kurulması Cemiyetler Kanunu'nda gerçekleştirilen değişiklik ile mümkün hale gelmiştir (Bayır, 2011: 47). Çok partili siyasal yaşam ile ileride meydana gelecek olan çok sayıda demokratikleşme reformunun öncüsü olarak adlandırılabilir, tek partili iktidar sonrasında siyasi yaşamda artık çoğulculuğun ön plana çıktığı bir devrim gerçekleşmiştir. İkinci dünya savaşı sonrasında meydana gelen dış ve iç koşulların Türkiye'de çok partili yaşama geçişteki etkisi önemlidir. Demokratik yaşam için mecburi kabul edilebilecek bu gelişme ile hem dışarda hem de içeride hükümetin yeni politikalar uygulaması gerekmiştir. Söz konusu süreç, Türk demokrasi tarihi bakımından da yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur.

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, TBMM'nin 7. dönem konuşmasında "Meclis'te çok sesliliğin olmamasının demokrasiyi sekteye uğrattığını" belirterek âdeta yeni bir partinin kurulmasını teşvik ediyordu. Bu doğrultuda TBMM'de 1 Kasım 1945'te konuşan İsmet İnönü, çok partili siyasi yaşama geçmenin gerektiğini ifade etmiş, sonraki seçimlerin tek dereceli olacağını söylemiş ve özgürlüğe zarar veren hükümlerin giderilmesi talebinde bulunmuştur. İsmet İnönü tarafından demokrasinin müjdelendiği bu konuşmada özetle şunlar dile getirilmiştir:

Demokratik karakter bütün Cumhuriyet devrinde prensip olarak muhafaza edilmiştir... Bizim tek eksikimiz, hükümet partisinin karşısında bir parti bulunmamasıdır. Bu yolda, memlekette geçmiş tecrübeler vardır. Hatta iktidarda bulunanlar tarafından teşvik edilerek teşebbüste bulunulmuştur. İlk defa memlekette çıkan tepkiler karşısında teşebbüsün başarılı olamaması talihsizliktir.

Memleketimizin hürriyet ve güvenlik içinde, halk idaresinin bütün şartlarıyla geliştirebilecek bir yolda ilerlediğini inançla söyleyebiliriz. Bu gelişme için her vatandaşın vazife ve sorumluluk duygusuyla ilgili olması birinci şarttır. Demokrasinin her millet için müşterek prensipleri olduğu gibi, her milletin karakterine ve kültürüne göre birçok özellikleri vardır. Türk Milleti kendi bünyesine ve karakterine göre demokrasinin kendi için özelliklerini bulmaya mecburdur (TBMM, 1945: 7).

Değişik partilerin kurulmasının ve meclisin çatısı altında demokrasinin olumlu sonuçları olacağını ifade eden İnönü, esasında Cumhuriyet Halk Partisi haricinde bir başka partinin Türk demokrasisine katkı sağlayacağı mesajı vermektedir. Bu doğrultuda yeni bir siyasi parti kurma teklifi ile ilk öne çıkan kişi Nuri Demirağ olmuştur. 18 Temmuz 1945'te MKP'yi (Millî Kalkınma Partisi) kurarak çok partili hayat için önemli bir adım atmıştır (Ahmad, 2010: 29). MKP (Millî Kalkınma Partisi), muhafazakâr ve milliyetçi bir yapıda olmasının yanında devletçiliğin karşısında bir parti stratejisine sahiptir. Seçimler sonucunda MKP önemli bir başarı elde edememiş ve 1958'de siyasi hayatına son vermiştir (Sur, 2008: 16). Çok partili yaşam sürecinin başlamasıyla 1946'da Türk Sosyal Demokrat Partisi, Çiftçi ve Köylü Partisi (1946), Liberal Demokrat Parti (1946) ve Sosyal Adalet Partisi (1946) gibi birçok parti kurulmuş, bunların bir kısmı siyasi hayatına 1958 yılına kadar devam etmiştir. İlk muhalefet kanadı ortaya çıkmış fakat bu parti istenilen düzeyde bir etki yaratamamıştır. Türkiye'de çok partili hayatın daha etkin bir şekilde hissedilmesi ise Demokrat Parti'nin kurulmasıyla gerçekleşmiştir.

3.1. Demokrat Parti'nin Kuruluşu ve Diyarbakır Teşkilatlanması

2. Dünya Savaşı 1939 tarihinde başlamış ve tarihteki en yıkıcı savaşılarından birisi olarak kabul edilmiştir. Savaşta milyonlarca insan ölmüş, devletler yıkılmış ve ülkeler yanmıştır. Savaşın tam bir “dünya” savaşı olduğu söylenebilmektedir. Çünkü savaşın etkilerini hissetmeyen herhangi bir toplum ya da ülkeden bahsetmek mümkün değildir (Armaoğlu, 2020: 319). Savaşın sona ermesiyle beraber faşist devletler yıkılmaya başlamış ve onların yerini daha demokratik bir yönetim sistemi almıştır. Birleşmiş Milletler 'in San Francisco'da 1945'de kurulmasıyla beraber demokrasi daha işlevsel ve evrensel bir hal almıştır (Yalçın, 2012: 534). Savaşın ortaya çıkardığı yoksulluk, açlık ve kaos dünyanın en önemli sorunu haline gelmiştir. Türkiye de dâhil olmak üzere ülkelerin hepsinin ekonomileri mahvolmuş, çoğu insan açlık sınırına dayanmıştır. Savaş sırasında ithalat hacmi düşmüş ve tarımsal üretimde ve kamu kesimindeki harcama artışları ve talep baskılarının artması görülmüş yani makro iktisadi denge ve dengesizliklerin arz yönünde meydana getirdiği daralmalar da enflasyon sürecini hızlandırmıştır (Tezel, 2020: 309). Türkiye'de savaş nedeniyle alınan tedbirler halkın zorlanmasına yol açmış, askere genç nüfusun alınmaya başlanması da üretimin nerdeyse durmasına yol açmıştır. TBMM tarafından kabul edildikten kısa bir süre sonra Millî Koruma Kanunu, 19 Şubat 1940 tarihli hükümet toplantısında alınan karar uyarınca uygulamaya konulmuştur (Koçak, 2020: 388). Dönem içerisinde uygulama imkânı bulunan MKK (Millî Koruma Kanunu) ile uygulamaya geçen ekme karnesi sistemi halkı zor durumlara sokmuştur. Vatandaşın temel gıda maddesi olan ekme dağıtım ve imalatında yetersizliklerin ortaya çıkması ve karaborsanın giderilmesi için 1942 Ocak ayında ilk olarak Ankara'da ve hemen ardından İstanbul'da ekme karnesi uygulaması başlatılmıştır (Boratav, 2019: 101).

1945'de Batı bloğunun zaferiyle Dünya Savaşı'nın bitmesiyle beraber tüm dünyadaki gibi ülkemizde de yeni bir dönem başlamıştır. Cumhuriyet kurulduğundan bu yana yalnızca iki dönem çok partili iktidar olmuş, onun dışında devlet hep tek parti tarafından yönetilmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın ağır şartlarıyla beraber ekonomik sorunlar ortaya çıkmıştır. Ayrıca 27 yıllık tek parti yönetimi halkta bıkkınlık ve yorgunluk yaratmıştır. Parti içindeki muhalefet ve karmaşa da siyasi ortamda önemli problemlere yol açmaktadır. Türkiye'de savaşı kazanan batı blok da olsa bile, tüm sorunlar çözülmemiştir. Çünkü Türkiye, SSCB ve ABD olmak üzere savaşı zaferle bitiren iki güç arasındaki çıkar çatışmasından olumsuz etkilenmiştir. Bu kutuplaşmada Türkiye Demokrasi Cephesi'nde yerini alırken, otoriter eğilimleri durdurmaya çalışmıştır. Bu da demokrasiye gerçek anlamda geçmesini gerektirmiştir. SSCB'nin Türkiye'nin güvenliğini tehdit ettiğinin düşünülmesi bu geçişte oldukça etkili olmuştur. Sovyetler Birliği ile Türkiye arasında imzalanan “Türk-Sovyet Dostluk ve Saldırmazlık Anlaşması'nın savaş sürecinde meydana gelen önemli değişiklikler sebebiyle yenilenmemesi hususunu Türk Moskova Büyükelçisi Selim Sarper'e bildirmiştir (Sander, 2020: 252). Aslında Sovyetler Birliği ile ilgili sorunlar ve şüpheler savaşın başlarında ortaya çıkmıştır. SSCB ile 1939 sonbaharında karşılıklı yeni bir yardım paketi imzalamak için Moskova'ya yolculuk eden Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu, Sovyet temsilcinin boğazların ortak savunulması ve Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nde değişiklik yapılması gibi isteklerde bulunması üstüne ülkeye geri dönüş yapmış ve Kurtuluş Savaşı esnasında başlayan Sovyet-Türk dostluğu bozulmaya başlamıştır. Türkiye'nin, destek olunmadan içinde bulunduğu durumdan çıkması zor olmuştur. Batı

bloğundan kendisine destek verilmesi gerekmiştir. Bu sebeple savaşın sona ermesiyle beraber Türkiye Batı’da egemen olan demokrasi anlayışını kendi rejimine uyarlama mecburiyeti duymuştur. Cumhuriyet kurulduğundan bu yana çok partili siyasi yaşam amaçlanmış ve en uygun zaman kollanarak geçiş yapılması beklenmiştir. Yaşanan bu olaylar geçiş hız kazandırmıştır. Öte yandan CHP içerisindeki muhalif kanatta bu duruma dayanarak sesini artırmaya başlamıştır. Bu bağlamda hem muhalefet hem de iktidar tarafından ciddiye alınan ve tek parti döneminin sonunu sembolize eden bir muhalefet partisi Demokrat Parti 7 Ocak 1946’da kurulmuştur (Koçak, 2020: 181).

DP’nin kuruluşunu Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu’na olan muhalefete bağlayanlara karşı Sina Akşin, bunu mübahase yapanların mübalağa yaptıklarını belirtmiş fakat Demokrat Parti’nin kurulması ve yaygınlaşması aşamasında yukarıdaki durumun bir hayli mühim bir katkısı olduğuna değinmiştir (Akşin, 2020: 243).

Kemal Karpat, DP’nin kuruluşunu “Demokrat Parti’nin serbest tek dereceli seçim ile halkoyuna dayanarak iktidara gelmesi, Türkiye’nin ve Türklerin tarihinde başlı başına büyük bir inkılaptır.” şeklinde değerlendirmiştir. Yaptığı değerlendirmede Karpat ayrıca DP’nin seçim başarısının bir kısım okumalarının, serbest meslek erbabının, esnaf ve küçük tüccarın oyları nedeniyle olduğunu belirtmektedir. Bugün “orta direk” denen ve gelişmekte olan zümrenin gerçekleştirdiği bu seçim becerisi aslında senelerdir süregelen tek partili hayata karşı birikmiş şikâyetlerin bir karşılığı olup, değişen toplumun geleceğe dair özlemlerini de ifade etmiştir. İki büyük parti ile devam eden Türk demokrasisi 1950’de sağlam bir temele oturmuş gibi gözükmiştir (Karpat, 2012: 169).

Demokrat Parti’nin oluşturulmasını sağlayan hareket, 1945 yılı bütçe görüşmeleri esnasında Toprak Reformu Kanun tasarısının meclisteki görüşmelerinde kendini gösterdi. Buna göre topraksız olan veya toprağı yeterli derecede olmayan çiftçilere toprak verilmesini, toprağı işleyerek geçimlerini tarımla sağlayan çiftçilere toprakları üzerinde tarımsal işletmeler kurarak yayılmasını ve toprağı olan çiftçilerin artmasını, arazilerin belli ellerde toplanması ve böylece fazla büyümelerin önüne geçilmesi hükümleri getirmiştir. Hükümetin toprak reformuna ilişkin önerisi içerisinde Adnan Menderes, Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu, Emin Sazak gibi kişilerin de yer aldığı büyük arazi sahipleri arasında ciddi tartışmaların gerçekleşmesine sebep olmuştur (Eroğul, 2019: 13).

Adnan Menderes, Fuat Köprülü, Refik Koraltan ve Celal Bayar 7 Haziran 1945’te Cumhuriyet Halk Partisi merkezine verdikleri ve Türk demokrasi tarihine “Dörtlü Takrir” adıyla yer alan teklifi sunmuşlardır. Bu takrir sonrası Celal Bayar hariç diğer üç vekil partiden ihraç edilirken Celal Bayar da aldığı bir kararla önce vekillik ’ten sonra da Cumhuriyet Halk Partisi’nden istifa ettiğini açıklamıştır. İstifanın ardından basına bir demeç veren Bayar, yakında yeni parti kurulacağını söylemiştir. 4 Aralık’ta Celal Bayar’ı 11 yemeğe davet eden İsmet İnönü kendisiyle konuşmuştur. İktidar partisi ve devlet başkanından izin alan müessisler 7 Ocak 1946’da nihayet resmi olarak Demokrat Parti’yi kurdular (Eroğul, 2019: 16). Partinin kuruluşuyla beraber ülkede heyecan uyanmış ve farklı bir atmosfer oluşmuştur. Çünkü 27 senedir tek partili sistem vardır ve halk tek partinin totaliter ve baskıcı yönetiminden rahatsız olduğu için farklı arayışlara yönelmiştir. Demokrat parti büyük toprak sahiplerinden ilçe eşrafına ve şehirlerin büyük iş adamlarına kadar halkı manevi ve maddi baskı altında bırakanların teşkilatı olmuş ve CHP’nin totaliter idaresine karşı; aydın, esnaf, işçi, köylü ve bunların arasında CHP’den farklı sebeplerle uzaklaşanların birlikte isyanları gerçekleştirmiştir. Parti’nin yönetim kadrolarına da bünyesine uygun olan demokrasi İnancıları, yalnızca şahsi çıkarlarını kovalayanlar ve başka ideolojileri inananlar girmişlerdir (Ağaoğlu, 1967: 63). Üstüne de ikinci dünya savaşı yaşanınca yeni parti kuruluşu kaçınılmaz olmuştur. Bu nedenle DP kurulmuş ve seçimlere katılmıştır. Parti grup sözcüsü olarak Adnan Menderes ve Başkan olarak Celal Bayar seçilmiştir.

DP’de iki ana görüş etrafında şekillenen bir program ön plana çıkmıştır. Parti siyasi olarak ülkede demokrasinin geniş ölçüde ilerlemesini amaçlamıştır. Partinin temelinde temel hak ve özgürlükler önemli yer kaplamıştır. Buna ek olarak seçim güvenliği üstünde durulmuş, tek dereceli seçim sistemi isteğinde bulunulmuş ve dernek kurma özgürlüğüne vurgu yapılmıştır (Çolak,1998:68). Ekonomik faaliyetlerde sermaye ve özel girişimin esas olduğu belirtilmiştir. Parti tarafından laiklik “dinsizlik” olarak ele alınmamış ve diğer özgürlükler kadar din özgürlüğünün üzerinde de durulmuştur (Koçak, 2020: 181). DP kurulunca özellikle batı bölgelerinde teşkilatlanarak halktan büyük bir destek almıştır. İlk senelerde Demokrat Parti gücünü basit köylülerden üniversite profesörlerine kadar tüm toplumsal kesimleri içine alan halk kitlelerinden almıştır (Karpat, 2017: .488). İktidar partisinden memnun olmayanların bir araya gelme yeri olan Demokrat Parti isminden de anlaşılacağı gibi demokratikleşmeyi sağlamayı amaçlamıştır (Akşin, 2004: 226). İlk günlerden itibaren parti halk içinde “Demir Kırat” olarak anılmıştır (Aydemir,

1998: 127). DP, kuruluşundan sonraki 45 gün içerisinde 26 şehirde ve 75 kaza 'da parti teşkilatını tamamlamıştır (Yücel, 2001: 52).

3.2. Cumhuriyet Halk Partisi ile Demokrat Parti İlişkisi

Türkiye'nin ilk siyasal partisi olan CHP, 23 Ekim 1923'te kuruldu. Vilayat-ı Şarkîye'de teşkilatlanması düşük bir seviyede olan CHP'nin bölgedeki parti teşkilatlarının çoğunluğu Şeyh Said Ayaklanmasıyla sonra kapatıldı. Bölgedeki Kürt nüfusunun 12 çokluğu, feodal sistemin olması ve parti teşkilatının yaslanacağı kuvvetli bir devlet resmîyetinin olmaması, Vilayat-ı Şarkîye'deki CHP örgütlerinin kapatılmasının nedenleri arasında zikredilebilir (Çağlayan, 2014: 45). Diyarbakır başta olmak üzere Tunceli, Muş, Mardin, Hakkâri, Elazığ, Bitlis, Bingöl, Ağrı, Van ve Urfa şehirlerinde CHP'ye ait bir parti teşkilatı mevcut değildi. Cumhuriyet'in 15. senesinde dahi bu kentlerde CHP teşkilatı kurulmuş değildi. 26 Aralık 1938'de Ankara'da CHP Birinci Olağanüstü Büyük Kongresi gerçekleştirilmiş ve bu şehirlerin delegeleri, bu kurultaya katılmamış, şehirler milletvekillerince temsil edilmiştir (Koçak, 2018: 157). Bu illerdeki parti işleri umumi müfettişlik bünyesinde görülüyordu. CHP milletvekili ve partinin ileri gelenleri bölgeyi ziyaret edip genel merkeze raporlar sunarlardı. Bu raporlarda bu on iki ilde CHP'nin teşkilatlanması ile ilgili tavsiyelerde bulunurlardı. CHP'nin buralarda teşkilatlanması, parti içindeki muhaliflerin ayrılıp Demokrat Parti'yi kurmaları sonucu başlamıştır. Bu gelişmeler akabinde CHP, Diyarbakır'da ilk kongresini 1945 yılında yaptı. DP kurulduktan hemen sonra doğu illerine ağırlık verip bu illerde teşkilatlanmaya başladı.

Demokrat Parti'nin kuruluş aşamasında Celal Bayar, İsmet İnönü ile birkaç defa Çankaya'da buluşarak, kurulan parti hakkında bilgi alışverişinde bulunmuştu. Bu müzakerelerden birinde partilerin Doğu ve Güneydoğu'da teşkilatlanmasına karşı olduğunu ifade eden İnönü, CHP'nin bölgede bulunan teşkilatlarının lağvedilmesini ve Demokrat Parti'nin bölgede teşkilat kurmasını talep etmiştir. İnönü, bölgede yaşayan vatandaşların "ateşli" ve "vuruşkan" olmaları sebebiyle bölgede partiliğin milli birliğe zarar vermesinden kaygı duyduğunu belirtmiştir. İnönü'nün damadı olan Metin Toker ise Celal Bayar'ın CHP teşkilatının lağvedilmesi durumunda dahi yeni partinin teşkilatının olmaması durumunda bölgede tam manası ile etkisiz kalacağı gerekçesi ile İnönü'nün bu talebini reddettiğini ifade etmektedir (Ertem, 2017: 170). Doğuda Demokrat Parti'nin ilk teşkilatlandığı yer Diyarbakır olmuştur. CHP'nin tüm engellemelerine rağmen DP, 10 Temmuz 1946'da Diyarbakır'da il örgütünü oluşturmuştu (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Başkanlık Cumhuriyet Arşivi, Dosya:490,01 Fon:365 Kutu1536 Sıra 1. Sonraki arşiv kaynakları kısaltılarak verilecektir.). DP'nin Diyarbakır kurucularının çoğu daha önce CHP'nin Diyarbakır teşkilatında görev alan kişilerdi. 1946 Seçimlerinin arifesinde, Demokrat Parti 39 şehirde parti teşkilatı kurmuştu. Bunların içinde Diyarbakır'da bulunmaktaydı (BCA, 490.01/284.1141.2). 21 Temmuz 1946 tarihinde gerçekleştirilen seçimlere Diyarbakır'dan iki adayla giren Demokrat Parti, bir milletvekili bile çıkaramamıştır. Seçim sonrasında ise yurdun her köşesinde özellikle Diyarbakır'da da çalışmalar hızlandırılmıştır. Cumhuriyet Halk Partisi'ndeki mevcut sorunlar ile bölgedeki ilgisizliğe karşın Diyarbakır'da ve ilçelerde hızla teşkilat yapısı kurmaya başlayan DP'nin 1947 yılında açılan şubeleri ve bu şubelerin idari üyeleri şunlardır:

Merkez İlçesi

Başkan: Nazım Önen

Üyeler: Kamil Tayş, Nazım Göksu, Etem Olcay, Nuri Onur, Selim Telli, Kemal Güneli, Emin Topalan, Ramazan Cananoğlu.

Eğil İlçesi

Başkan: Muharrem Altıntan

Üyeler: Ali Ayna, Mehmet Okyay, Mahmut, Mehmet Kılıç, Baki Batur.

Eğil İlçesi Dicle Bucağı

Başkan: Fevzi Karakoç

Üyeler: Sait Karakaş, Şevket Karakaş, Eyüp Sancar, Eyüp Aydın.

Ergani İlçesi

Başkan: Fehmi Yavuz

Üyeler: Hayri Karakoç, Sabri Tatlıcan, Harun Yüksel, Feyzullah Akgün, Mehmet Rıza Gülbenk.

Lice İlçesi

Başkan: Ahmet Erdoğan

Üyeler: Asım Sonsuz, Sabri Bilal, Hamit Kuş.

Lice İlçesi Hani Bucağı

Başkan: Hasan Bora

Üyeler: Bedri Benek, Abdullah Güneç, İsmail Aydın, Heybet Kanhar.

Çermik İlçesi

Başkan: Bedri Ekinci

Üyeler: Mehmet Abacı, Zülfikar Yıldırım, Şakir Demir, Zühtü Özen, Süleyman İpek.

Çınar İlçesi

Başkan: Mehmet Altunakar

Üyeler: Abdürrahim Uçar, Mehmet Kartal, Veysi Gül, Mehmet Aydınsoy.

Bismil İlçesi

Başkan: İrfan Altuğ

Üyeler: Terzi Kemal, Tahir Kalkan, Hamza Budak, İzzettin Köksu, Nalbant Davut, Mustafa Aslanboğan

Silvan İlçesi

Başkan: Ahmet Akülke

Üyeler: Mustafa İpek, Muhittin Karaer, Şefik Özer, Abdo Yürük, Ahmet Demir, (Akçay, 2013: 54-56).

Demokrat Parti'nin Doğu vilayetlerinde teşkilatlanması, CHP'nin içinde büyük bir endişeye ve karamsarlığa yol açtı. Buna bir misal 1947'de Demokrat Partinin bir üyesi olan Hamit Demir isimli bir vatandaş Çınarın Şükürlü köyünde şube açmıştır. Bundan rahatsızlık duyan CHP İl teşkilatı ise aynı köyde aynı tarihte başka bir ocak açmıştır. Ocak başkanlığına da aynı köyden Ali Demirel'in başkan olması kararlaştırılmıştır (BCA, 490.01.439.1819.2.6.).

DP ile CHP anlaşmazlığının Diyarbakır'ın bir başka ilçesi olan Ergani'de de tezahür etmiştir. Şöyle ki CHP seçim propagandası için bazı ilçeleri ve vatandaşların yoğun bir şekilde bulunduğu kahvehanelere de pankartlar asmıştı. Bu durumdan rahatsız olan ve DP li olduğu iddia edilen Ahmet İhsan Barlas bu afişlerden birisini yırttı. Bu cürmü cezasız bırakmak istemeyen CHP'nin baskıları sonucu adı geçen vatandaş üç gün nezarete tutuldu. Ayrıca cumhurbaşkanına yönelik işlediği hakareten dolayı aynı kişi ile ilgili bakanlıkça takibat başlatıldı (BCA, 490.01.439.1819.2.14). CHP, Demokrat Parti'yi hem gericilikle hem de kaos yaratmakla suçluyordu. Ayrıca ülkenin doğusundaki insanların demokrasiden anlamadığını ileri sürüyordu. Bununla ilgili olarak CHP Sinop Milletvekili Cevdet Kerim İncedayı'nın Şubat 1949'da Aydın Halkevi'nde yaptığı konuşma CHP'nin doğudaki bölge insanlarına bakış açısını iyice gözler önüne seriyordu. İncedayı konuşmasında özetle şunları söylemiştir:

Demokrasi birdenbire doğarsa anarşi ve diktatörlük doğar. Memleket o zaman zarar görür. Demokrasi sulh şartları içinde bahar güneşi gibi doğmalıdır. Doğu vilayetlerinde millet cahildir. Okuyup yazma bilmemektedirler. Türkçe konuşamamaktadırlar. O ahaliyi gezerken mektep talebelerinin tercümanlığıyla zorlukla anlaşabildim. Seçimin yapıldığı günlerde jandarma vasıtasıyla tedbir almazsak o cahil halk reylerini Hasoya, Memoya verir. Kimsenin buna vicdanı elvermez (Akdağ, 2007: 202).

Sinop milletvekili tarafından sarf edilen bu cümleler başta doğu illeri de dâhil olacak şekilde bütün demokrat parti teşkilatlarınca tepkiyle karşılanmıştır. Doğulu üniversite gençliği ilk tepkiyi verenlerden olmuştur. Doğudaki birçok vilayette milletvekilini protesto eden mitingler yapılmış ve Diyarbakır'da gerçekleştirilen mitingde Demokrat Parti Diyarbakır İl yönetimi tarafından İncedayı 'ya aşırı bir tepki gösterilmiştir (Çağlayan, 2012: 84).

Diyarbakır, DP için ayrı bir öneme sahipti. Onlara göre DP'nin Diyarbakır'da başarılı olması doğudaki diğer şehirlerde başarılı olmanın temel koşuluydu. Demokrat Parti'nin Diyarbakır çalışmaları genellikle DP'nin kurucuları tarafından yapıyordu. DP, Diyarbakır il başkanı olan Nazım Önen, Dr. Kemal Tayşi ve

Dr. Yusuf Azizoğlu, teşkilatın çalışmalarına katılıp azaları bir araya getirmek için çalışıyorlardı. Demokratların Diyarbakır'daki örgütlenmelerini tamamlamaları Halk Partileri tedirgin etmiştir. DP, Haziran 1948'de Diyarbakır'da Genel Başkan Celal Bayar, Kayseri Milletvekilleri Fikri Apaydın ve Kâmil Gündeş olmak üzere yirmi bine yakın insanın iştirak ettiği coşkulu bir gösteri yapıldı (Çağlayan, 2014: 68). Mitingden sonra DP il başkanı Nazım Önen, "Diyarbakır'da yaşayan insanların taleplerinin olduğu mektubu" İsmet İnönü'ye göndermiştir (Bkz. Ek 1). 28 Haziran 1948 tarihli mektubun mefhumunda şunlar yer almaktadır:

1. Zamanın aşmasıyla kudret ve tesirini tamamen kaybedip ayakta duramayacak bir hâle gelmiş olan memurun muhakematı hakkındaki kanunun ya yürürlükten kaldırılması veyahut zamanın icaplarına ve demokrasi rejimine uygun bir hâle getirilmesi."
2. 12 Temmuz 1947 bildirgesi aslına uygun olarak işlettirilmesi.
3. İktisadi buhranla ciddi bir surette mücadele yapabilecek, hayatı ucuzlaştıracak, devlet vergilerini halkın bünyesiyle ölçecek, milletin yükünü hafiflettirecek kudret ve kabiliyetli bir icra kuvvetinin iş başında bulundurulması.
4. Bakımsızlık yüzünden bomboş, bozkır bir hâle getirilmiş olan altın ovalarımızın, münbit ve mahsuldar topraklarımızın kıymetlendirilmesi, Türk köylüsünün hakiki ve tam manasıyla bir efendi hâline getirilmesi.
5. Okullarda din ve ahlak derslerinin Türk çocuklarına okutulması.
6. "Hâkimiyetin; kitaplarla, yazılarıyla, salonlara asılan levhalarla değil; hakiki manasıyla kayıtsız ve şartsız milletin olmasıdır.
7. Halkın seçme ve seçilme özgürlüğünün önüne geçilmemesi.
8. Kendilerini halktan üstün gören şahıslara yönetim mekanizmasında makam ve mevki vermekte itina edilmesi.
9. Adil ve tarafsız seçim yapılması (BCA, 030.01.40.241.10.2).

Bu miting, Diyarbakır halkının DP'yi ne kadar özümsemiş olduğunu göstermektedir. Demokrat Parti'ye bu ilginin fazla olmasının birden çok nedeni vardır. Bunlardan en önemlisi, yıllardır iktidarı elinde tutmasına rağmen CHP'nin doğuya gerekli önemi vermeyip buralarda teşkilatlanmaması ve halka karşı duyarsız olmasıdır.

3.3. 1950 Milletvekili Genel Seçimleri ve Diyarbakır Sonuçları

DP'nin kuruluşundan itibaren üzerinde en fazla önem verdiği mesele seçim kanununun hafiflettirilmesidir. 1949 Aralık'ta CHP ve DP'nin gayretleriyle Meclis'e seçim ile ilgili bir yasa getirilmiş ve DP'nin istediği şekilde yasalaşması 16 Şubat 1950'de olmuştur. Seçim kanununun kabul edilmesinden sonra TBMM 24 Mart'ta yeniden toplanmış ve 24 Mayıs'ta genel seçimlerin yapılmasında karar kılarak 8. Dönem meclisi feshetmiştir (Açııcı, 2009: 81). Meclisin kapanmasından sonra muhalefet ve iktidar 1950 milletvekili genel seçim kampanyasına başlamıştır. Muhalefetin radyodan faydalanması yeni seçim kanunu ile mümkün olmuş ve DP radyodan 8 Mayıs 1950'de seçim beyannamesini duyurmuştur. Kampanya boyunca DP, CHP'nin politikalarını eleştirmiş ve kendileri iktidar oldukları zaman özgürlük ve hakları genişleteceklerini, bürokratik devlet anlayışının tasfiye edilebileceğini, devlete ait şirketlerin özel sektöre aktarılacağını ve ekonomide liberal bir politika takip edebileceklerini vurgulamıştır (Bingöl ve ark., 2005: 9- 10).

1950 Mayıs ayında yapılan genel seçimde iki tarihi özellik ön plana çıkmıştır. Bu özelliklerden birincisi güvenli bir seçim yasaının onaylanması ve oy kullananların kendilerini temsil edenleri seçmesidir. İkincisi ise siyasetçilerin kapalı salonlarda yaptığı toplantıları bırakarak köylere giderek halkla yakın temasta olmaları ve iç içe olmaya çalışmalarıdır (Çolak, 2002: 1437-1438). Tek parti döneminde ortaya çıkan sorunlardan etkilenen gruplar, 1950 seçimlerinde CHP'ye tepki göstermiş ve önemle vurgulamak gerekirse 2. Dünya Savaşı'nın getirdiği ekonomik sorunlar ve bu sorunların toplumun her kesiminde olumsuz bir şekilde hissedilmesi CHP'nin aleyhinde tepkilere yol açmıştır (Atayakul,2007:28) Diğer bir taraftan Demokrat Parti tarafından ülkede bucak-ocak örgütleriyle milletle bütünleşmenin gerçekleşmesi ve gazetelerin ciddi bir kısmının Demokrat Parti'ye destek vermesinden dolayı CHP, istediği şekilde propaganda yapamamış ve halktan yeterli desteği görememiştir (Çavuşoğlu, 2009: 266).

1950 yılı seçim sonuçlarına göre DP 408; CHP 69, MP 1 ve Bağımsızlar 9 milletvekilliğine sahip olmuşlardır. 1950 seçimlerine giderken yaşanan gelişmeler DP adına olumlu olmuştur. Diyarbakır'da iyi bir şekilde teşkilatlanıp Diyarbakır halkının saygı duyduğu ve sevdiği kişileri milletvekili adayı yapan DP,

daha önce CHP'nin Diyarbakır'da yaptığı hatalara düşmemiştir. Diyarbakır halkının seçimde oy kullanması hem basın yayın yoluyla halka bildirilmiş hem de DP Diyarbakır teşkilatı tarafından halk bilgilendirilmiştir. 1950'de yapılacak seçimlerde iyi bir sonuç almak için Diyarbakır'a gelen Celal Bayar da bu faaliyetlere katılmıştır. Celal Bayar'ın Diyarbakır'da yaptığı mitinge büyük bir katılım olmuştur. Bu da ister istemez CHP'de rahatsızlık göstermiştir. Seçim öncesinde Diyarbakır'da politik ortam dikkate alındığında, şehrin genelinde genel olarak DP teşkilatlanmasının tamamlandığı görülmektedir. Örneğin 1950'nin başlangıcına dek Kulp ilçesinde ve başka bölgelerde DP teşkilatı kurulurken ilçenin hemen hemen yarısı bu partiye üye olmuştur. Silvan'a bağlı Hazro bucağında ve başka birkaç bölgede DP teşkilatı canlanmış, Lice kazasına bağlı bucak ve köylerde; Eğil ilçesi bucak ve köylerinde parti teşkilatı ikiye katlanmış.

CHP Doğuda güç sahibi olmasına rağmen ciddi manada DP'den çekinmiştir. Bunun temel nedeni ise CHP içinde mevcut olan hizipçilikten ziyade demokratların nüfuzlu ailelerin hemen hepsini kendine çekmesidir. 14 Nisan 1950'de CHP Diyarbakır Bölge Müfettişliği görevinde bulunan Hikmet Fırat, CHP merkezine yolladığı mektupta Demokrat Parti'nin bölgedeki feodal güçlerin desteğini aldığını ve bunların bu partiye büyük bir ilgi duyduklarını belirterek bunun seçimlerden önce büyük bir risk olduğunu belirtmiştir.

Diyarbakır'ın durumu iki yıldan beri muhtelif raporlarımı arz ettiğimden başka bir değişiklik göstermemiştir. Muhalefet namına garptan affedilerek gelen zümre ile koyu ırkçı ve iftiracı zümre ve arazisi ellerinden kanunların muhtelif yollarla alındığı ağalar ve derebeyi zümresiyle, isyan dolayısıyla babaları ve dayıları kanun yoluyla idam edilmişleri ve şeyhleri bulmaktayız. Bu irticacı ve intikamcı zümrelerin her türlü nizam asayışı bozmaya yeltenecekleri de her an memul ve beklenmektedir. Şeyh Sait isyanını idare eden Şeyh Şemsettin tahakkuk eden suçlarından ötürü hükmen idam edilmiştir. Bu adamın oğlu bulunan ve şimdiye kadar Uşak'ta oturan Şeyh Heybetullah, DP partisinin davetiyle Diyarbakır'a gelerek, DP adına milletvekili adayı gösterilmiştir. Bu zata Silvan, Bismil, Kulp ve Lice kazalarında kayıtsız şartsız bağlı müritler vardır. Bu köylerde müritleri ve sofileri vasıtasıyla Demokrat Parti'ye girmelerini tebliğ etmekte ve dini ve şeraiti ihya edeceğini ve babasının türbesini yaptıracağını telkin etmektedir (BCA, 365.1537.1.28).

CHP, Diyarbakır Bölge Müfettişi Hikmet Fırat, genel sekreterliğe yolladığı 17 Nisan 1950 tarihli başka bir raporda ise DP adaylarını şu şekilde ifade etmiştir:

Koyu ırkçıların başında gelen ve garptan Diyarbakır'a gelmiş bulunan Cemil Paşaların damadı olup halen DP Diyarbakır milletvekili adayı olan Mustafa Ekinci ile yine garptan gelen Silvan kazasından aziz oğullarından Hüseyin Ağa'nın kardeşi Dr. Yusuf Azizoğlu vardır. Bunlar her yerde mahalli dille konuşur ve betahsis köylünün hoşuna giden bu dille de emellerini yayarlar ve fikirlerini kusalılar. Bunu daha ileri götürerek Silvan ilçe seçim kuruluna DP başkanı müracaatla köylerde miting yapmak üzere, köylünün anlayacağı bir dille yani Kürtçe ile propaganda yapmasını resmen yazı ile istemiştir (BCA, 365.1537.1-19).

DP, toplumu sosyolojik bakımdan oldukça iyi şekilde analiz ederken CHP halkın önemsediklerine hassasiyet göstermemiştir. 1950 yılı Nisan ayında Diyarbakır bölge müfettişliğine gönderdiği bir raporda CHP Silvan ilçe idare heyeti başkanı Yümnü Üstün, köylerde DP tarafından yapılacak mitinglerin köylülerin anlayabilmesi için Kürtçe olarak yapılmasını talep etmiş, ancak CHP'lilerden müteşekkil ilçe seçim kurulu DP'nin bu teklifini geri çevirmiştir (BCA, 365.1537.1-20). CHP halkın istek ve taleplerini fark edemezken DP Diyarbakır'ın pek çok bölgesinde yaptığı toplantılarda şu propagandayı yapmıştır:

Babalarımızın haksız ölümlerinin hesaplarını sorma günüdür. Bizi yerimizden, yurdumuzdan eden ve garba süren bu hükümete itimat etmeyeceğiz. Din elden gitmiştir, bugün C.H. Partisi ve onun hükümeti ezani Muhammediyi de okutmuyor. Okuyanları hapsediyor. Din elden gitti. DP'nin kitabı Kur'anı Kerim'dir. Kur'an'a inananlar bu partiye oylarını versinler. Dinsiz olanlar ve gâvur olmak isteyenler C.H. Partisine rey vereceklerdir.

Özellikle Şeyh Heybetullah'a bağlı bulunan sofi ve müritler kendi bölgeleri olan Lice, Kulp, Silvan ve Bismil'de gizlice bu telkinlerde bulunmakta, köylüleri etkilemekteydiler (BCA, 365.1537.1-17). Seçimlere yaklaşılırken Demokrat Parti ve Cumhuriyet Halk Partisi Faaliyetlerine hızlı bir şekilde devam edip Diyarbakır'daki vekillerini şu şekilde belirlemiştir:

DP Diyarbakır Milletvekili Adayları (BCA, 030.10/77.510.10/2)

1. Yusuf Kamil Aktuğ
2. Ferit Alpiskender
3. Dr. Yusuf Azizoglu
4. Mustafa Remzi Bucak
5. Mustafa Ekincim
6. Nazım Önen
7. Dr. Kâmil Tayşi

CHP Diyarbakır Milletvekili Adayları (BCA, 030.10/77.510.10/2).

1. Vedat Dicleli
2. Cavit Ekin
3. Feyzi Kalfagil
4. Osman Ocak
5. Vefik Pirinçcioğlu
6. İ. Hamit Tiğrel
7. Şeref Uluğ

Diyarbakır Bağımsız Milletvekili Adayları (BCA, 365.1537.1-9)

1. İsmail Sefam
2. Osman Şefik Özçınarı
3. Salih Rüştü Karabarutu
4. Sami Tekineri

Demokrat Parti tarafından aday gösterilen kişiler bazında yapılan değerlendirmeler, Diyarbakır'da ve diğer doğu illerinde DP'nin seçim stratejisini meydana getirmektedir. 20 Adaylardaki özelliklere dikkat edildiğinde önemli bir kısmının Kürt kökenli olduğu, değerlendirmeler yapabilecek kişiler olduğu, yerel eşraftan oldukları, halk tarafından değer verilen kişiler olduğu, oy potansiyeline sahip kişiler olduğu dikkat çekmektedir (İlyas, 2019:22-25).

Ülke genelinde olduğu gibi Diyarbakır'da da DP büyük bir zafer elde etmiştir. Yapılan seçim sonucu Diyarbakır'dan 103 bin 246 kişi oy kullanırken 48.000 kişi oyunu CHP'ye 53.691 kişi de DP'ye vermiştir. Diyarbakır'da en fazla oyu DP'nin, Diyarbakır listesinden gösterilen yedi adayın hepsi kazanmış, diğer partiler ise Diyarbakır'dan vekil çıkaramamıştır CHP'ye ise yalnızca 48 bin kişi oy vermiştir (Aslan, 2008: 57). Demokrat Partililer, 1950 genel seçimlerinde Diyarbakır'da güçlü bir şekilde teşkilatlanarak seçimi kazanabileceklerini düşünmekteydi. Bu yüzden Nazım Önen, Kamil Tayşi, Yusuf Azizoglu, Mehmet Remzi Bucak gibi isimler Diyarbakır ve kazalarında DP'nin 1950 genel seçimlerinden başarılı bir şekilde çıkması için yoğun bir çalışma içine girdiler. Bu adaylar seçmeni üç görüş üzerinde ciddi manada etkilediler: Din, aşiretçilik ve toprak. Bu üç görüş, Diyarbakır halkının Demokrat Parti'ye yönelmesine etkisi çok oldu.

Sonuç olarak Diyarbakır'daki bürokrat ve yerel yöneticiler; halkın içine karışarak, onların nabzını tutarak Demokratların 1950 genel seçimlerinde başarılı olacaklarının izlenimini almışlardır. Yapılan bu seçimlerle Demokrat Parti, Cumhuriyet Halk Partisine göre toplam yedi sandalyenin tamamını elde etmiştir. Bu başarının mimarlarından biri de Dr. Yusuf Azizoglu'dur. Diyarbakır'ın Silvan ilçesinde büyük bir aşiret sahip olan Yusuf Azizoglu halk tarafından sevilen ve saygı duyulan biriydi. Özellikle Silvan Belediye Başkanlığı döneminde yaptığı hizmetler onun için büyük bir referanstı. Dr. Yusuf Azizoglu, DP'nin Silvan ilçe teşkilatıyla birlikte Silvan'da köy köy gezip hem halkın seçime katılmasını hem de DP'nin yüksek bir oranda oy almasını sağlamıştır. Aldığı 21 yüksek oyla TBMM'ye giren Azizoglu, Genel Seçim tutanağını (Tercüme-i Hal Kâğıdı) 18 Mayıs 1950 tarihinde almış(Bkz. Ek 4), Seçim Mazbatası ise 5 Haziran 1950 tarihinde onaylanmıştır (Bkz. Ek 3).

4. DR. YUSUF AZIZOĞLU'NUN TBMM FAALİYETLERİ

4.1. IX. Dönem TBMM Faaliyetleri

1950 seçimlerine Demokrat Parti Diyarbakır Milletvekili adayı olarak giren Azizoğlu, aldığı yüksek oyla TBMM'ye girmiştir. Genel seçim tutanağını (Tercüme-i Hal Kâğıdı) 18 Mayıs 1950 tarihinde almış, Seçim Mazbatası ise 5 Haziran 1950 tarihinde onaylanmıştır. Dr. Yusuf Azizoğlu siyasi bakımdan Diyarbakır'ın renkli simalarından biri olarak anılıyordu. Bu renkli simanın aktifliği TBMM'de milletvekili sıralarında da kendini göstermiştir. IX. Dönem TBMM'de birçok konu ile ilgili meclis genel kurulunda 11 kez söz almış ve 2 defa da kanun teklifi vermiştir. Dr. Yusuf Azizoğlu tarafından sunulan yasa önerilerinin birincisi, "Meclis'in 1 Aralık 1952 tarihli 11. birleşiminde, özel idarelerden aylık alan ilkökul öğretmenlerinin kadrolarının Millî Eğitim Bakanlığı teşkilatına alınması hakkındaki kanunun 3. maddesine bir fıkra eklenmesine dair" olmuştur (TBMM Tutanak Dergisi, 1952: 4).Azizoğlu'nun sunduğu yasa önerilerinin ikincisi "Meclis'in 26 Aralık 1952 tarihli 22. birleşiminde, mahrumiyet bölgelerinde çalışan memur ve hizmetlilere verilecek tazminat meselesine" dair öneriydi. Bu iki öneri de kabul edilmemiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 1952: 357).

Dr. Yusuf Azizoğlu, ilk olarak güvenlik gerekçesiyle boşaltılan bölgenin ne durumda olduğunu ve halkın oraya geri dönmesi için hükümet tarafından ne düşünüldüğü ile ilgili sorusu münasebetiyle söz almıştır. Azizoğlu'nun bu sualine Başbakan Yardımcısı Samet Ağaoğlu'nun verdiği cevapta, bu önemli soru karşısında memleketin önemli bir sorununa değinildiğinin altını çizmiştir. Bu cevapta iki türlü yasak mıntıka olduğuna değinerek bunlardan birinin idari diğerinin askeri olduğunu ifade etmiştir. Askeri yasak bölgelerin nedeninin belli olduğunu belirtirken idari yasak bölgelerin ise eşkıyalık faaliyetlerinin tekrar ortaya çıkmasını engellemek amacıyla yapıldığını ifade etmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 1950: 291-293). Dr. Yusuf Azizoğlu bir diğer konuşmasını 1951 yılı Bütçe Kanunu'nun tümü hakkında yapmıştır. Bütçe görüşmeleri sırasında üstünde önemle durulması gereken iki konu olduğunu belirterek bu konulara değinmiştir. Geçmiş yönetimin bırakmış olduğu kötü miraslardan birinin de maaş ve ücretlerin bütçede kabarık olduğuna değinerek bunun eski durumdan kalma zorunluluk olarak devam ettiğini ifade etmiştir. Üzerinde durulması gereken ikinci konunun ise doğu meselesi olduğunu söylemiştir. Eski iktidar tarafından 30 yıldır doğuda takip edilen anlayışsız ve yıkıcı politika yüzünden bugün doğu bölgesinin çok kötü bir durumda bulunmasından Meclis'in haberdar olduğunu ifade etmiştir. Yeni iktidarın konuyla ilgili anlayış ve takdir göstererek iyi niyetle hareket ettiğini belirtmiş yalnız iyi niyetin bütçe bakımından yansıtılmadığından şikâyet etmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 1951: 298-300).

Dr. Yusuf Azizoğlu'nun 1951'de bütçe müzakereleri esnasında dile getirdiği bir diğer mevzu da Gümrük ve Tekel Bakanı Nuri Özsan'a şu soruları sormuştur: Tütün Bankası işi ne oldu? Şimdiye kadar müstahasıllardan kesilen %5'lerin miktarı nedir? Bu para nerede muhafaza ediliyor ve ne gibi işlerde kullanılmaktadır? İşletmeler Bakanlığı'nın 1951 yılı bütçesi münasebetiyle söz alan Azizoğlu, Batman rafineri tesisatının bir an önce kurulması için takrime imza atan arkadaşların son derece önemli bir iş yaptığını vurgulamıştır. Devletlerin gelişimden petrol ve benzinin büyük önem arz ettiğine değinerek bugün milletlerin gelişmişlik seviyelerinin kullandıkları petrol miktarıyla ölçüldüğünü belirtmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 1951: 1133-1135). Dr. Yusuf Azizoğlu, Atatürk aleyhine işlenen suçlar hakkındaki kanun münasebetiyle de söz alarak, Atatürk'ün büst ve heykellerine son zamanlarda bazı münferit saldırıların yapıldığını belirterek bu saldırıların karşılığı olarak tedbir amaçlı bu kanunla Meclis'in huzuruna geldiklerini belirtmiştir. Hukukçu olmamasına rağmen böyle bir kanunun hukuk ilkelerine zarar vereceğini ifade etmiştir. Atatürk'ü çok seven insanların baskısı yüzünden hükümetin böyle bir kanunu çıkarmak zorunda kaldığını söylemiştir. Çocukluğundan başlayarak Atatürk devrinin atmosferini yaşamış, onun verimliliğini ve nezaketini bu havasından almış genç bir arkadaşınız olarak ben de Atatürk'ü takdir eden biriyim. Ancak taparcasına bunu yapmam; bunun, makul ve ideal sınırlarında yapılması lazımdır diyerek görüşünü belirtmiştir. Azizoğlu, Atatürk'ün millete mal olmuş inkâr edilemeyecek bazı inkılaplarının olduğunu belirtmiştir. Tüm bunlara rağmen iyiyi ve kötüyü sırf Atatürk'ten kalma diye zorla kabul ettirmenin doğru olmayacağını belirterek bu durumun demokrasiyle bağdaşmayacağını altını çizmiştir. Atatürk gibi benzersiz bir yiğit bile olsa böyle bir kanunun ancak Orta Çağ zihniyetine ait olabileceğini öne sürmüştür. Ülkeye demokratik bir hava getirmek için vazife yüklenen TBMM'nin böyle bir kanuna imza atamayacağını altını çizmiştir. Böyle bir kanunun kabul edilmesi hâlinde ileri bir tarihte CHP'nin tekrar iktidara gelmesi ile işlerin değişebileceğini savunmuştur. Bu doğrultuda bu kanunu kötü ellerde kullanacak olanların Atatürk'ün yüksek şahsiyetini kullanarak ülkede huzursuzluk yaratabileceğini savunmuştur. Azizoğlu konuşmasına devam ederek, yalnız Atatürk'ün değil, Hz. Muhammed, Hz. Musa ve Hz. İsa gibi peygamberlerin uzun zaman boyunca toplumların inkâr ve husumetine maruz kaldığını ancak buna rağmen dimdik ayakta olduklarını belirtmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 1951: 71).

Dr. Yusuf Azizoğlu, kan davası nedeniyle insan katletmek ya da buna kalkışanların ve bunların akrabalarına uygulanacak davranışa dair 3236 sayılı Kanun'un değiştirilmesine ilişkin yasa önerisi sebebiyle de söz almıştır. Azizoğlu, verilen bu kanun teklifinin hukuk ve adalet esaslarına aykırı bir durumu ortadan kaldırmayı amaçladığını öne sürmüştür. İkel ve medeni olmayan bir zihniyetin devamı olarak memleketin bazı noktalarında kan davalarının devam ettiğini öne sürerek bu davalar karşısında kanunların da ikel olduğu iddiasında bulunmuştur (TBMM Tutanak Dergisi, 1952: 482). Dr. Yusuf Azizoğlu bir başka konuşmasında, Doğu'da görev yapan ilim heyetinin raporunu bir süre önce vermiş olmasına rağmen bakanlığın bu konuda herhangi bir çalışma yapmadığından dolayı takrir verdiğini ifade etmiştir. Durumun bugün daha açık hale geldiğini belirterek heyetin sunmuş olduğu raporun ellerine ulaştığını belirterek artık hızlı bir şekilde Doğu Üniversitesi kanunun gündeme getirilmesi gerektiğini savunmuştur. Bu çok önemli konuda ilk adımların atılırken orta öğretimin de unutulmaması gerektiğinin altını çizmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 1952: 180-181).

4.1.1. Dr. Yusuf Azizoğlu'nun Bölgedeki Faaliyetleri

Demokrat Partinin iktidara gelmesiyle birlikte Diyarbakır'da eğitim, ekonomi, ulaşım, sağlık ve sosyal alanlarda büyük değişimler olmuştur. Bu değişimlerden en önemlisi eğitim alanında olmuştur. Demokrat Parti Diyarbakır Milletvekilleri ve özellikle Yusuf Azizoğlu'nun büyük gayretleriyle, Diyarbakır merkez ve İlçeleri âdeta eğitim merkezi haline gelmiştir. Diyarbakır merkezde açılan okullara baktığımızda 1953 yılında Diyarbakır Ticaret Lisesi ve hemen akabinde ilk kez bir İmam Hatip Ortaokulu açılmıştı. Dr. Yusuf Azizoğlu'nun büyük çabalarıyla halkın talepleri doğrultusunda 1954 yılında Namık Kemal İlkokulu açılmıştır. Daha sonra Sağırlar Okulu ve Diyarbakır Koleji açılarak Diyarbakır'da eğitilmiş insan sayısı gittikçe artmıştır. 1950 ve 1953 yılları arasında Bismil, Lice ve Çermik'te de birer ortaokul açılarak buradaki çocukların okumaları sağlandı (Küey,1970:8).

Bölgenin tüm sorunlarına hâkim olan Azizoğlu, bölgede tarımı geliştirmek özellikle Diyarbakır ve Silvan İlçesini tarım merkezi haline getirmek için çalışmalara başladı. Bu kapsamda; tarım alanlarını sulama, kimyevi gübre ve zirai mücadele konularında alanlarında uzman ziraat mühendislerini Diyarbakır ve Silvan İlçesine getirerek önce çiftçileri eğitti. Daha sonra buraları tarım merkezleri haline getirdi. Buralarda özellikle tahıl, tütün ve pamuk gibi tarım ürünlerini eken Diyarbakırlı çiftçiler, bölgenin diğer şehirlerine Dr. Yusuf Azizoğlu'nun çalışmaları sayesinde örnek olmuşlardır. Tütün yetiştiriciliğinde elverişli alanlara sahip olan Silvan, Ege Bölgesinden sonra ikinci sırada yer almıştır. 1955 yılında Tekel Müdürlüğü tarafından 110 ton tütün alınarak adeta bir rekora imza atılmıştı. Günümüzde de tarım Diyarbakır ve Silvan halkının en büyük ekonomik uğraşlarından biri olarak devam etmektedir (Demokrasiye Güven Gazetesi, 14 Mart 1957: 1). 1954 tarihinde Diyarbakır ve ilçelerinde tarımla uğraşan insanlar süne haşeresinden ve yağışın azlığından dolayı çok büyük zarara uğramışlardır. Başbakan Adnan Menderes, Diyarbakır ziyareti sırasında özellikle Yusuf Azizoğlu'nun çalışmaları ve büyük mücadelesiyle bu mesele üzerinde durarak, Diyarbakır ve ilçelerindeki çiftçileri senelerdir mahveden yağışsızlık ve süne haşeresini bilimsel yöntemlerle gidermek için iktidar olarak çalışma emrini vermiştir. Ayrıca tarımla uğraşan Diyarbakır halkına kredi ve tohum desteği verileceği taahhütleri ile beraber çiftçilerin zararını daha aza indirmek için 12 bin ton buğday, 6 bin ton arpa ve 18 bin ton tohumluk tahsisi sağlayarak çiftçileri sevindirmiştir (Diyarbakır Gazetesi, 11 Ekim 1954: 1).

Dr. Yusuf Azizoğlu'nun Diyarbakır ve Silvan İlçesine en büyük katkılarından biri de hayvancılık alanında olmuştur. Özellikle büyükbaş ve küçükbaş hayvan yetiştiriciliği yapan Silvan halkı, bunlardan istediği verimi alamıyordu. Bu konu ile ilgili şikâyetlerini Azizoğlu'na bildiren Silvan halkı, Yusuf Azizoğlu'nun uzman veterinerleri buraya yönlendirmesiyle hayvansal ürünlerin veriminde büyük artışlar yaşandı. Et, süt ve deri gibi hayvansal ürünlerdeki artış Silvan'ı, bölgenin en önemli hayvansal ürünlerin merkezi haline getirmiştir. Ayrıca hayvan hastalıklarıyla mücadele etmek için 2 Ağustos 1950 yılında Diyarbakır'da Hayvan hastanesinin açılması için girişimlerde bulunuldu. Türkiye'de yalnızca Ankara ve İstanbul'da bulunan veteriner kliniklerin Diyarbakır'da açılması için gereken ekonomik kaynak bulunarak hayvan hastanesinin İnşaatına başlanmıştır (Diyarbakır Gazetesi, 22 Eylül 1950:1).

Dr. Yusuf Azizoğlu'nun Diyarbakır şehir merkezine de büyük katkıları olmuştur. Özellikle bu dönemde şehirde inşa edilen kamu binaları, Diyarbakır'ın kentsel ve mimari alanlarında önemli bir yer tutmuştur. Dr. Yusuf Azizoğlu'nun diğer bir hayali ise Silvan'da bir devlet hastanesi yapmaktı. Ankara'da iken bunun planlamasını yapıp kendi arazisinde Silvan Devlet Hastanesi'ni yaptırdı Devlet Su İşleri, Karayolları ve Toprak Mahsulleri Ofisi'nin Diyarbakır'da kurulmalarına sebep olan Yusuf Azizoğlu, 1953 yılında Verem Dispanserliğinin açılması için önemli katkıları olmuştur. 1955 yılında Özellikle Dr. Yusuf Azizoğlu ve Diyarbakır'ın diğer milletvekillerinin katkıları ile Şeker ve Çimento Fabrikaları açıldı. Bu da köyden kente

göç eden halk için önemli bir istihdam sağlıyordu. Dr. Yusuf Azizoğlu ve Diyarbakır'ın diğer milletvekilleri, Diyarbakır'da radyo kurulması için Ankara'da Başbakan Adnan Menderes ile 1955 yılında bir toplantı yaptı. Bu toplantı sonucu Başbakan Menderes, radyonun alt yapı çalışmalarının yapılması için talimat vermiştir. 1959 yılında Basın Yayın ve Turizm Bakanlığı tarafından verilen demeçte ülkemizin 27 şehrinde Radyoevinin oluşturulacağı ve bu şehirlerden birinin de Diyarbakır olacağı belirtilmiştir. 10 Şubat 1959 tarihinde 4/11296 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla Diyarbakır Radyosunun kurulması kararı alınmış ve yapılan ihale sonucu kazanan işletme şirketiyle mukavele imzalanmıştır. Ancak 27 Mayıs askeri darbesiyle hükümetin düşürülmesi ile beraber 31 Mayıs 1961'de 5/1260 sayılı kararla yeni bir yönetmenlik çıkarılarak Diyarbakır'da radyo kurulması Milli Birlik Komitesince feshedilmiştir. 1963'te Radyo kurulması için çalışmalara yeniden başlanmış TMO'nun vericisinden 300 W kuvvetinde kısa dalgadan Diyarbakır Radyo'su adıyla ilk yöresel radyo oluşturulmuştur. Oluşturulan bu radyo kısa zamanda bölgenin her tarafına doğru genişlemiştir. Daha sonra bu radyo bölge radyosu halini almıştır (Güneydoğu Ekspres Gazetesi, 8 Şubat 2020:2).

4.2. Dr. Yusuf Azizoğlu'nun X. Dönem TBMM Faaliyetleri

Dr. Yusuf Azizoğlu, TBMM X. Dönemde Meclis'te bulunduğu süre zarfında 2 yazılı kanun teklifi sunarken 18 konuşma yapmıştır. Birinci kanun teklifi Bitlis vilayet merkezinin Tatvan'a nakli hakkındadır (TBMM Tutanak Dergisi, 1955: 192). Azizoğlu bir süre sonra kanun teklifinin geri aldığına yönelik yazılı önergede bulunmuş ve bu teklifi geri çekmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 1955: 251). Azizoğlu'nun ikinci kanun teklifi ise son yağın yağmurlardan dolayı Lice kasabasında meydana gelen heyelan nedeniyle şehrin zarar gördüğü ve buranın yerleşime elverişli olmadığından dolayı kasabanın tahliye edilmesiyle ilgili kanun teklifi genel kurul tarafından kabul edilmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 1955: 310).

Dr. Yusuf Azizoğlu, bu dönemde Demokrat Partisinden istifa edip Hürriyet Partisine geçmiştir. Meclis kürsüsünde yaptığı ilk konuşmada, Diyarbakır ve Erzurum İllerinde yaptığı inceleme gezilerinde buralarda asayişin büyük ölçüde bozulduğu, adam öldürme ve tecavüz olaylarının gittikçe fazlaştığını, suçluların önemli bir kesiminin firarda olduklarını açıklayarak, İktidarın ise bu tür olaylara karşı pasif davrandığını ve gerekli önlemleri almadığını belirtmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 1954: 569-570). Dr. Yusuf Azizoğlu'nun meclis kürsüsünde yaptığı bir diğer konuşma ise kaçakçılığı engellemek ve sınır güvenliğini sağlamak amacıyla Gaziantep, Mardin, Hatay ve Urfa İllerinde yasak bölge olarak ayrılan sınır çizgisinin alanı yapılıp yapılmadığıdır. Ayrıca mayınlanan sınır çizgisi üstünde kazaya uğrayan ve ölen kaçakçı, suçsuz yurttaş, asker ve memur sayısının bilinmediğinin bunun önüne geçmek için güvenlik güçlerinin ne gibi tedbirler alındığının kamuoyu ile paylaşılması gerektiğini belirtmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 1954: 570-573). Dr. Yusuf Azizoğlu, bir diğer konuşmasını Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı ile Hudut ve Sahiller Sağlık Genel Müdürlüğünün 1956 yılı bütçe görüşmeleri münasebetiyle yapmıştır. Azizoğlu, bu konuşmasını Hürriyet Partisi Meclis Grubu adına yapmış ve Sağlık Bakanlığı ile alakalı memleketin durumunu ve gelişmiş medeniyetlerdeki sağlık işlerinin karşılaştırmalı olarak gözden geçirilmesi gerektiğini vurgulamıştır (TBMM Tutanak Dergisi, 1956: 976-990).

Dr. Yusuf Azizoğlu, bir başka konuşmasını şehir ve kasabalarda muhtar ve ihtiyar heyetleri oluşturmaya dair olan kanuna bazı maddeler eklenmesine yönelik yapmıştır. Bu kanunun bazı maddelerinin kaldırılması hakkındaki 5671 sayılı Kanun'un ek 1. maddesinin değiştirilmesine dair görüşlerini açıklamıştır. Aynı zamanda bu kanuna geçici bir madde eklenmesine dair 6010 sayılı Kanun'un ek 1. maddesinin değiştirilmesi münasebetiyle konuşan Azizoğlu, bu konuşmasında millet olarak kısa bir süre önce tamamen yeni bir rejim içerisine girdiklerinin altını çizmiştir. Bu noktada alınan bir karardan kısa bir süre sonra vazgeçilmesinin halk nezdinde olumsuz etki yaratacağından bahsetmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 1956: 1007). Dr. Yusuf Azizoğlu, TBMM'de usul hakkında yaptığı konuşmada, Cumhurbaşkanı'nın konuşmalarının birbirini tutmadığını söyleyerek konuşmasına başlamıştır. 23. madde gereğince Başkanlık Divanı'nca sunulan listelerin bu birleştirme işine uygun olmadığını savunarak, Başkanlık Divanının adaletli bir biçimde davranarak, usulsüz olarak düzenlenen listeleri, geri almasını isteyerek seçimi ertelemenin hakkaniyetli bir davranış olacağını söyleyerek konuşmasına son vermiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 1956: 23-24).

Dr. Yusuf Azizoğlu, bir diğer konuşmasını Hürriyet Partisi Meclis Grubu açık toplantılarına gazetecilerin alınmasına ne sebeple müsaade edilmediğine dair TBMM Reisine olan suali münasebetiyle yapmıştır. Bu konuyla ilgili Fikri Apaydın'ın öne sürdüğü düşüncenin kendisini tatmin etmediğini dile getirmiştir. Belirtilen 215. maddenin Meclis'in genel toplantı salonu ve komisyon odalarıyla ilgili olduğunu hatırlatmıştır. Bunlar dışında herhangi bir kaydın mevcut olmadığını belirtmiştir. Bütçe komisyonunda gazetecilere getirilen kısıtlama hakkında konuşarak bu yasağın uygun olmadığını savunmuştur. (TBMM

Tutanak Dergisi, 1957: 89-90). Dr. Yusuf Azizoğlu, Diyanet İşleri Başkanlığının 1957 yılı bütçesi için konuşma yapmak için kürsüye çıkmıştır. Hürriyet Partisi Grubu adına söz alan Azizoğlu, DP Milletvekili Fahri Ağaoğlu'nun konuşmasına bir nevi cevap vermiştir. Laikliğin kendi parti programlarında yazıldığını söyleyen Azizoğlu, programdaki şu maddeyi okumuştur (Kutluay, 2019: 282)

Lâikliği, din ve devlet işlerinin birbirinden kesin olarak ayrılması mânasında anlıyoruz. Dini, siyasi tesir ve tahavvüllerin ve her türlü istismarcı düşünce ve cereyanların üstünde tutmak başlıca prensibimiz olacaktır. Din serbestisini vicdan hürriyetinin tabî bir icabı sayarız (TBMM Tutanak Dergisi, 1957: 668-669).

Dr. Yusuf Azizoğlu, Toprak ve İskân İşleri Genel Müdürlüğü 1957 yılı bütçesi gerekçesiyle söz alarak, 1950 yılında köylüye dağıtılan toprağın birkaç katına çıktığını öne sürerek köylülerin dertlerinden, tapuları olmadığından ötürü toprak üstünde hiçbir hak iddia edemediklerini ve bu nedenle bu meselenin partiler üstü bir hadise olduğunu ifade etmiştir. Bu konunun Genel Müdürlük vasıtası ile değil tamamen devlet eliyle çözülebileceğini belirterek, konuşmasına “bu bütçe müzakeresi değil, işkence” diyerek son vermiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 1957: 685-687). Dr. Yusuf Azizoğlu, meclisteki bir diğer konuşmasını Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı, Hudut ve Sahiller Sağlık Genel Müdürlüğü'nün 1957 yılı bütçeleri gerekçesiyle yapmıştır. Konuşmasına başlarken doktorlar arasında pek bir görüş farkı olmadığını belirterek DP Sözcüsü Talat Vasfi'nin yanlış anladığı bir nokta olduğunu öne sürmüştür. Sağlık merkezlerinin yapılmasında Refik Saydam döneminden günümüze kadar gelen dönemi incelerken bu gelişmelerin memleketin gelişimiyle uygun olduğunu belirttiğini ifade etmiştir. Bu gelişmeleri memleket için yeterli bulmadığını, herkesin isteğinin bir an önce gereksinim duyduğumuz dereceye gelebilmek için ilerlemenin devam etmesi yönünde olduğunu açıklamıştır (TBMM Tutanak Dergisi, 1957: 963). Dr. Yusuf Azizoğlu, bu dönemdeki son konuşmasını Nevşehir iline bağlı Kırşehir ilçesinde (Kırşehir) adı ile yeniden bir il oluşturulması hakkındaki kanun hakkında yapmıştır. Hürriyet Partisi'nin bu kanun teklifinden yeterince memnun olduğunu ifade etmiştir. Bu haksız kararın geri alınmasında geç kalındığını belirtmiştir. Hürriyet Partisi, bu kanun teklifini yerinde bularak bununla ilgili meclis çalışmaları yapmış ve Dr. Yusuf Azizoğlu'nun Meclis konuşmalarıyla bunun Meclis'ten geçmesi için tüm çalışmaları yapmıştır (TBMM Tutanak Dergisi, 1957: 121-123).

4.3. Dr. Yusuf Azizoğlu'nun Yeni Türkiye Partisi Milletvekili Olarak XII. Dönem Millet Meclisi Birinci Dönem Faaliyetleri

15 Ekim 1961 yılında yapılan seçimlerde Yeni Türkiye Partisi çatısı altında siyasi kariyerine devam eden Dr. Yusuf Azizoğlu, bu dönemde oldukça aktif bir siyaset adamı olmuştur (Çolak,1997:122). YTP'nin meclis başkan adayı olan Yusuf Azizoğlu, Meclis'te çalışkanlığı ile tanınan siyasi kişilik olmuştur. Herkes tarafından sevilen biri olan Azizoğlu, yapılan ilk başkanlık oylamasında 140 oy almış ancak çoğunluk sağlanmadığı için seçilememiştir. 2. turda 205 oy almış, 3. turda ise 217 oy almıştır. 4. Tur seçiminde 213 oy alan Yusuf Azizoğlu yine seçilememiştir (Milliyet Gazetesi, 16 Ekim 1961:1). 28 Ekim 1961 tarihli 3. oturumda Geçici Başkan Yakup Kadri Karaosmanoğlu tarafından yönetilen genel kurulda meclis kürsüsüne çıkan Azizoğlu, meclis başkanlığı adaylığından çekildiğini açıklamıştır. Yusuf Azizoğlu, başkanlık divanı seçim krizinin bir an önce demokratik olarak çözülmesi ve mecliste siyasi bir buhrana yol açılmaması için adaylıktan çekildiğini belirtmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 1961: 25).

Dr. Yusuf Azizoğlu, Yeni Türkiye Partisi milletvekili olarak bu dönemde 2 önerge vermiş ve 4 konuşma yapmıştır. Bu önergelerden birincisi, Doğu bölgesinin ve mahrumiyet mntıklarının kalkınması hususunda ne düşünüldüğüne dair başbakanlığa sözlü bir soru soran Yusuf Azizoğlu'nun sorusu 25 Haziran'da gündeme gelmiş ancak kendisi ikinci defa yerinde bulunmadığından dolayı sorusu düşmüştür (TBMM Tutanak Dergisi, 1962: 123). Azizoğlu'nun sorduğu ikinci soru önergesi ise Dicle ve Batman nehirleri üzerinde, birkaç yıldan beri yapılmakta olan su etütlerinin ne safhada bulduklarına dair Bayındırlık Bakanlığınadır. Diğer taraftan Yusuf Azizoğlu, Bayındırlık Bakanlığına Muş ilini kestirmeden Diyarbakır'a bağlayacak olan Kulp-Muş yolunun programa alınıp alınmadığına dair bir yazılı soru önergesi vermiştir.

Dr. Yusuf Azizoğlu'nun, 26 Mayıs 1962'de sormuş olduğu bu sorulara, Bayındırlık Bakanı İlyas Seçkin'in yazılı cevabı şu şekildedir: Kulp-Muş yolu, Diyarbakır ve Muş illerinin müşterek bir il yoludur. Bu yol her iki ilin 1962 yılı tatbikat programına dâhil değildir. Dicle Nehri üzerinde Kırabil mevkiinde inşa edilen Sadi Köprüsü tamamen ikmal edilmiş ancak bağlantı yolları yapılamadığından hizmete açılmamıştır. Köprü'nün her iki başındaki yaklaşım imlâları ile ana yola bağlantı standart devlet yolu olarak inşa hâlinde olup, 1962 yılı iş mevsimi içinde çalışmalara devam edilecek ve köprü 1963 yılında trafiğe açılacaktır. İrtibat yolunun, anayol-Diyarbakır ayağı arasındaki kısmının istimlak işleri tamamlanmış ve Silvan ayağı-

anayol kısmının, istimlakları için 16. 06. 1962 tarihinde talimat verilmiştir. Batman-Malabadi-Diyarbakır yolunun Diyarbakır-Silvan arasının inşası beş yıllık program teklifimize dâhildir (TBMM Tutanak Dergisi, 1962: 345).

4.4. Dr. Yusuf Azizoğlu'nun Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Olarak Atanması ve Faaliyetleri

27 Mayıs 1960 darbesinin ardından Millî Birlik Komitesi, 15 Ekim 1961'de seçimle yeni bir hükümet iş başına gelene kadar 17 ay yönetimde kalmıştır. İhtilal sonrası ilk genel seçimler, 15 Ekim 1961'de gerçekleşmiştir. 1961 Anayasa'sına göre Meclis'in yanında ayrıca Cumhuriyet Senatosu kurulmuştur. Seçimler CHP, AP, YTP ve CKMP arasında geçmiş, milletvekili ve senatörlük için seçimler birlikte yapılmasına karşın, iki ayrı seçim sistemi uygulanmıştır. 27 Mayıs İhtilali sonrasında gerçekleştirilen ilk genel seçimlere katılan dört partiden hiçbiri Millet Meclisi'nde salt çoğunluğa erişememiş, 21 Ekim protokolü gerginliği yaşanmıştır. Seçimlerin ardından Cumhurbaşkanı Gürsel, İnönü'ye hükümeti kurma görevini vermiştir. Artık, Türk siyasal yaşamı yepyeni bir kavram ile tanışmıştır: "Koalisyon". Yıllarca ülkeyi iki farklı mecrada temsil eden AP ve CHP'nin aynı çatı altında bir araya gelmesiyle oluşturulan ilk koalisyon deneyimi sadece 7 ay gibi kısa ömürlü olmuştur (Gökçen, 2020: 241-264). Daha sonra İsmet İnönü'nün başkanlığında CHP, YTP ve CKMP ve bağımsız millettekileri arasında 25 Haziran 1962'de ikinci koalisyon hükümeti kurulmuştur. Yeni kabinede Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı olarak Dr. Yusuf Azizoğlu belirlenmiştir. Dr. Yusuf Azizoğlu, 1962'de İsmet İnönü'nün kurduğu koalisyon kabinesinde iki yıl kadar Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı yapmıştır. Yusuf Azizoğlu'nun bakanlığa getirilmesi Diyarbakır'da büyük bir sevinçle karşılanmıştır.

Dr. Yusuf Azizoğlu, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı olduktan sonra ilk resmî ziyaretine Yugoslavya ve Polonya hükümetlerinin daveti üzerine Türkiye'yi temsilen gitmiştir (BCA, 170.32.13). Buralarda çeşitli temaslarda bulunan Azizoğlu, Polonya ve Yugoslavya Sağlık Bakanlarıyla görüşme yapmıştır. Azizoğlu, bakanlığı döneminde de çalışmalarına hızla devam etmiş ve yurdun çeşitli illerinde ziyaretlerde bulunmuştu. Bu ziyaretlerden birini 11 Ağustos 1962 tarihinde Hakkâri vilayetine yapmıştı. (Hakkâri Gazetesi, 13 Ağustos 1962:1). Daha sonra ikinci gezisini Urfa vilayetine düzenleyen Azizoğlu, burada çeşitli temaslarda bulunarak buradaki sağlık kuruluşlarını ziyaret etmiştir. Sağlık alanında gerekli tedbirlerin alınarak en kısa sürede iyileşme yoluna gidileceğini belirten Azizoğlu, Urfa halkıyla sohbet ederek şehrin sorunları hakkında bilgi aldı (Milliyet Gazetesi, 1962: 1). 7 Eylül 1962 tarihinde Iğdır'da meydana gelen deprem nedeniyle beraberinde Devlet Bakanı Hıfzı Oğuz Bekata ve İmar ve İskân Bakanı Fahrettin Kerim Gökay ile beraber deprem bölgesi Iğdır'a incelemeler yapmak üzere gitmiştir (Milliyet Gazetesi, 28 Temmuz 1962:1).

Sağlık Bakanı Yusuf Azizoğlu, ilaç sanayi ve mümessilleri ile yapmış olduğu görüşmeden sonra bir basın toplantısı düzenlemiş ve diğer ülkelerde azalma gösteren verem hastalığının Türkiye'de ise gün geçtikçe arttığını ve hastanelerde yer sıkıntısı çektiklerini, 60 veremli hastaya bir yatak düştüğünü belirtmiştir. Azizoğlu, ayrıca bu duruma önlem alınmaması ile beraber durumun daha vahim sonuçlar doğuracağını, bunun elbirliğiyle üstesinden geleceklerini dile getirmiştir (Milliyet Gazetesi, 8 Eylül 1962:3). Sağlık Bakanı Dr. Yusuf Azizoğlu, sağlıkta değişimin olması gerektiğini söyleyerek, tıp fakülteleri için yenilik getireceklerini ifade etmiştir. 6 yıl boyunca tıp öğrenimini alarak mezun olan pratisyen hekimlerin, bugünün nöbet hizmeti karşısında yetersiz kaldıklarını ifade ederek tıp fakültesinden mezun olan doktorların hizmete gitmeden önce 1 yıl süreyle eğitim hastanelerinde intörn olarak yetiştirilmeleri gerektiğini belirtmiştir (Milliyet Gazetesi, 8 Eylül 1962:1). Dr. Yusuf Azizoğlu, Gazeteciler Cemiyetini ziyaret ederek burada bir basın toplantısı düzenlemiştir. Toplantıdan sonra açıklama yapan Azizoğlu, maddi durumu kötü olan çocuklara, ücretsiz aşı yapılacağını duyurmuştur. Ayrıca çocuk felci ile mücadele etmek için bir fon açılacağını müjdesini vermiştir (Milliyet Gazetesi, 8 Eylül 1962:7). Sağlık alanında yaptığı yeniliklerle adından söz ettiren Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Dr. Yusuf Azizoğlu, doktorlarla ilgili yenilik yaparak, devlet hastanesinde çalışan hekimlere bir maaş tutarında tazminat ve muayene ettiği hasta sayısınca prim vereceklerini ve böylece doktorların özel muayenehanelerini kapatma yoluna gideceklerini açıklamıştır (Milliyet Gazetesi, 22 Temmuz 1963:1).

4.4.1. Dr. Yusuf Azizoğlu'nun Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Olarak Meclis Konuşmaları

Dr. Yusuf Azizoğlu, Meclis'te ilk olarak İran'ın batısında meydana gelen deprem nedeniyle, İran milletinin acılarını paylaşmak ve mümkün olan yardımı yapmak dileğiyle verilen önerge münasebetiyle bir konuşma yapmak için kürsüye çıkan Azizoğlu, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı olarak İran'daki yaraları sarmak için Kızılay'ın çalışmalarıyla gerekli girişimlerde bulunacaklarını söylemiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 1962: 303).

Dr. Yusuf Azizoğlu, Kars Milletvekili Hasan Erdoğan, Sağlık Bakanlığı ile ilgili olarak vermiş olduğu sözlü sorulardan birincisinde Sağlık Bakanlığı kadrolarındaki doktor, hemşire, ebe, sağlık memuru ve laborant gibi kadroların sayısının ne kadar olduğunu; ikinci sorusunda kadrosuzluk nedeniyle bu personellerden kaçının terfi ettirilmediğini; üçüncü ve son sorusunda ise bu noksanlıkların telafisi hakkında Sağlık Bakanlığının tedbirlerinin neler olduğunu sormuştur. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Dr. Yusuf Azizoğlu, Kars Milletvekili Hasan Erdoğan'ın sorularını sırasıyla şöyle cevaplandırmıştır: Sağlık Bakanlığı kadrolarında 416 doktor, 299 uzman doktor, 109 eczacı, 430 sağlık memuru ve 41 adet laborant olduğunu belirtmiştir. İkinci soruyu cevaplayan Azizoğlu, 288 uzman doktor, 79 pratisyen doktor, 1 adet eczacı ve 168 adet de sağlık memuru olmak üzere toplam 536 kişinin terfi beklediğini belirtmiştir. Üçüncü soruya da cevap veren Azizoğlu, Sağlık Bakanlığı'nın bu kadroların telafisi için yeni bir kadro kanununu hazırladığını söylemiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 1962: 33). Dr. Yusuf Azizoğlu, Giresun Milletvekili İbrahim Etem Kılıçoğlu'nun, Türkiye'nin kaç ilçesinde sağlık merkezi bulunduğu ve buralarda doktor durumlarının ne olduğuyla ilgili verdiği soru önergesini Meclis kürsüsünde şöyle cevaplamıştır: Türkiye'de il, ilçe ve bucak olmak üzere toplam 297 yerde sağlık merkezi vardır. Bunların 103'ünde tek tabip bile yoktur. 152'sinde birer tabip vardır. 42'sinde ise ikişer tabip çalışmaktadır. İbrahim Etem Kılıçoğlu'nun, sağlık merkezlerinin kurulmasında hangi esasların nazarı itibara alındığı ile ilgili ikinci sorusunu Azizoğlu şöyle cevaplamıştır: Sağlık merkezlerinin bir kısmı doğrudan doğruya Sağlık Vekâleti tarafından, büyük bir kısmı da mahalli teşebbüsler ve yardımlarla kurulmuştur. Tesislerde göz önünde bulundurulmuş esaslar ilçenin nüfusu, devlet hastanelerine olan uzaklık ve ulaştırma durumu, bölgenin hususiyeti ve sağlık durumu ve ihtiyaçlarıdır. İbrahim Etem Kılıçoğlu'nun, Azizoğlu'na yönelttiği üçüncü soru, Giresun ilinin Tirebolu ilçesinde sağlık merkezi inşaatına hangi tarihte başladığıdır? Şimdiye kadar bitirilmemesinin sebebi nedir? Sorularını Azizoğlu şöyle cevaplandırmıştır: Tirebolu Sağlık Merkezine 1956 yılında mahallî Verem Savaş Derneği tarafından başlanmıştır. Bakanlığımız bu hayırlı teşebbüse derhal katılmış ve 1956 yılında 20.000, 1957'de 30.000, 1958'de ise 15.000 olmak üzere ilk üç yıl zarfında ceman 65 bin lira yardımda bulunmuştur. Mahallî teşebbüsün zarfa uğraması ve işin yeterince takip edilmemesi yüzünden inşaat ancak %25 nispetinde yürütülebilmektedir. İbrahim Etem Kılıçoğlu'nun, sorduğu bir diğer soru ise Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Azizoğlu'nun son Karadeniz seyahatinde, bu sağlık merkezi için 30.000 lira yardım vaadinde bulunmuş mudur? Azizoğlu bu soruyu şu şekilde cevaplandırmıştır: İki ay kadar önce yaptığım Karadeniz seyahatinde Tirebolu ilçesini de ziyaret ettim, inşa hâlinde bulunan sağlık merkezini gezdim. Bu güzel teşebbüsün bitirilmesi için halkla karşılıklı teşvik ve taleplerde bulunduk. Mahallî imkânlar tahrik edildiği ve yeniden faaliyete geçildiği takdirde Bakanlığımızın 1962 bütçesinden 30.000 lira yardım yapacağı vaadinde bulunduğunu belirtmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 1963: 369-370).

Dr. Yusuf Azizoğlu, İstanbul Milletvekili Vahyi Özarar'ın, İstanbul'un Sağmalcılar köyü ile Göktepe nahiyesinin su ihtiyacının halli için ne düşünüldüğüne ve bu yerlere birer sağlık merkezi açılmasına lüzum görülüp görülmediğine dair sorduğu sözlü soruya, Sağmalcılarda bu sene başında ortaya çıkan tifo vakaları karşısında Bakanlığımızın yerinde yaptırdığı inceleme sonunda buradaki epideminin başlıca sebebinin kirli suların ileri geldiği tespit edilmiştir. Olayı incelemek için bir heyetin bölgeye gönderildiğini, heyetin yer altı ve yer üstü sularından faydalanmak imkânlarını araştırdığını belirten Azizoğlu, burada artezyen kuyularının açtırılması konusunda da Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü ile görüşüldüğünü belirtmiştir. Bunun dışında Bakanlığın; Taşlıtarla, Sağmalcılar ve Gültepe bölgelerinde toplu aşı faaliyetlerine girişilmiş olduğunu ve Sağmalcılar' da muayene ve tedavi evi için kiralık bina arandığını belirtmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 1963: 278). Dr. Yusuf Azizoğlu, Balıkesir Milletvekili Ahmet İhsan Kırmıllının, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Dr. Yusuf Azizoğlu'nun cevaplama için sorduğu birinci soru; Ana-Çocuk Sağlığı Teşkilatıyla, doğum ve çocuk bakım evlerinin birleştirilmesinde bir fayda düşünülüp düşünülmediğine dair soru önergesidir. İkinci soru ise memleketimizde tifo, difteri, tetanoz, boğmaca ve özellikle son zamanlarda çocuk felci hastalıkları çoğalmıştır. Bu konuyla ilgili Sağlık Bakanlığının tutumu ve aldığı tedbirler nelerdir? Dr. Yusuf Azizoğlu'nun cevabı şöyle olmuştur: Dr. Yusuf Azizoğlu, birinci soruyu cevaplarırken, halk sağlığı yönünden önemli bir yeri olan Ana - Çocuk Sağlığı Teşkilâtını, bakanlık olarak diğer sağlık müesseseleri ile birleştirmeyi düşündüklerini ancak ilk planda durumu uygun olan yerlerden başlayarak, A.Ç.S. Teşkilâtını, doğum evleri bünyesi içine almanın ve bunları tek idareye bağlamanın Dünya Sağlık Teşkilâtı yetkilileriyle anlaşmaya varılan bir konu olduğunu belirtmiştir. Azizoğlu, ikinci soruyu şöyle cevaplandırmıştır: Memleketimizde her sene bir miktar tifo, difteri, tetanos, boğmaca ve çocuk felci görülmekte ve Bakanlığım, bu hastalıklarla gereken mücadeleyi vermektedir. Tifo memleketimizin salgın bir bulaşıcı hastalığı olup özellikle yaz aylarında ve sonbaharda vaka artışları görülmektedir. Hastalığın oluşmasında ve yayılmasında hijyenik olmayan ortamlar etkilidir. Bundan dolayı, bu şartlar, arzu edilen seviyeye doğru iyileşme sağlarsa, enfeksiyonun da gittikçe azalacağını belirten Azizoğlu, bununla beraber hastalık bulaşmamış kimseleri hastalığa karşı korumak için hastalığın

bulaştığı kapalı ortamlardan uzak tutmak, ayrıca okullarda eğitim gören çocuklara da tifo aşısı yapılmak gerektiğini belirtmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 1963: 149-155).

Dr. Yusuf Azizoğlu, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı 1963 yılı bütçesi için söz alan milletvekillerine yaptığı konuşmada şunları söylemiştir: Meclis'te konuşma yapan arkadaşların kıymetli fikir ve konuşmalarından son derece yararlandıklarını belirten Azizoğlu, milletvekili arkadaşların yaptığı eleştiri ve temennilerin çalışmalarının üzerinde etkili olduğunu da belirtmiştir. Görev ve sorumluluk almayı kabul ettiği ilk günden beri dürüstlükten ve doğruluktan hiçbir zaman vazgeçmediğini ifade eden Azizoğlu, milleti temsil eden büyük Meclis'ten hiçbir şeyin saklanmaması gerektiğini de söylemiştir. Dr. Yusuf Azizoğlu, konuşmasına devam ederken ülkenin genel sağlık durumunun ve sağlık meselelerinin gözden geçirilmesi konusunda gelinen noktada sevinilecek bir hâlin olmadığını itiraf etmiştir. Birçok hastalığın yaratmış olduğu tehlikeleri de açıklayan Azizoğlu, bu durumun sebeplerini şöyle sıralamıştır: Birinci sebep olarak halk sağlığı hizmetlerinin yetersiz olduğuna dikkat çekmiştir. İkinci sebep olarak yeterli sayıda personelin olmayışından bahsetmiştir. Üçüncü olarak ise ekonomik şartların uygun olmamasından dolayı bu hizmetin gerektiği şekilde temin edilememesinden kaynaklandığını söylemiştir. Dr. Yusuf Azizoğlu'nun dikkat çektiği bir başka konu ise özel hastanelerdir. Azizoğlu, Türkiye'de özel hastanelerin yeterince gelişme göstermediğini ancak Batı ülkelerinde tedavi hizmetlerinin %90'ının özel hastaneler tarafından karşılandığını ifade etmiştir. Türkiye'de bu hizmetin % 3 ile % 5 arasında olduğunu ve bunun da çok düşük bir rakam olduğunu söylemiştir. Dr. Yusuf Azizoğlu'nun üstünde durduğu bir başka konu ise sosyal hizmetlerdir. Azizoğlu, bütçeden, sosyal hizmetlere ayrılan paranın yetersiz olduğunu belirtmiştir. Korunmaya muhtaç çocuklar, işe alıştırılması gereken engelliler, bakıma muhtaç yaşlılar ve her çeşit geçim imkânından mahrum fakir ve güçsüz insanlarla karşı karşıya kaldıklarını ifade eden Azizoğlu, 22 milyon gibi küçük bir bütçe ile bunu çevirmenin çok zor olduğunu ifade etmiştir. Dr. Yusuf Azizoğlu'nun üzerinde durduğu önemli bir başka konu ise sağlığın sosyalleştirilmesi konusudur. Bunun Türkiye için çok önemli bir program olduğunu vurgulayan Azizoğlu, bu projeye yeteri kadar destek verdiğimiz takdirde bu projenin başarılı olmaması için hiçbir sebebin olmadığını söylemiştir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde özellikle Hakkâri'nin, Muş'un ve Ağrı'nın 40 yıldan beri kadrolarının devamlı olarak yüzde 70-80 arasında boş bulunduğunu ancak böyle mükemmel bir proje ile hizmetleri o bölgelere götürmenin mümkün olabileceğini belirtmiştir. Tesis olarak kurmakta olunan sağlık ocaklarının göreceği fonksiyonun en başta ana ve çocuk sağlığı ile halk sağlığı olacağını ifade etmiştir. Bu sağlık ocaklarında görev alacak doktor, hemşire, ebe, sağlık memurları ve bunların emrinde bulunacak bir vasıta ile kendilerine saha olarak verilmiş yedi bin nüfuslu bir çevreyi devamlı olarak tarayacağını dile getirmiştir. Bu suretle halk sağlığının kontrolünü ve aşı uygulamasını yapacaklarını, ayrıca tedaviye muhtaç olanları ayakta ve evde tedavi edeceklerini söyleyerek, Sağlık ocaklarının sosyalizasyon uygulamasında temel görevinin başında, koruyucu hekimlik geldiğini de belirtmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 1963: 385-393).

Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Dr. Yusuf Azizoğlu'na Antalya Milletvekili İhsan Ataövün, sorduğu birinci soru sivrisinek ile nasıl mücadele edileceğidir. İkinci soru, kasaba içi mücadelelerin belediyeye devri iyi sonuç vermiş midir? Üçüncü soru ise eski yıllarda tamamıyla bertaraf edilen sivrisineklerin vatandaşa verdiği zararları tekrar ortadan kaldırmak için ne düşünüyorsunuz? Olmuştur. Soruları Dr. Yusuf Azizoğlu şöyle cevaplandırmıştır: Antalya'da son yıllarda sivrisineklerin fazlaca görünmesinin sebepleri şunlardır: Birincisi; her şeyden önce şehir ve kasabalarda görülen küleksi cinsi sivrisineklerin ensektisit maddelere karşı dayanıklılık kazanmış olmaları sonucu sürekli büyüyen ve genişleyen şehrin sıhhi şartlarının bu büyümeye paralel olarak genişletilmemesinden, ayrıca Antalya Çeltik Komisyonu'nun şehrin yakınlarına kadar çeltik ekimine izin vermesinden kaynaklandığını belirten Azizoğlu; Antalya ikliminin, sivrisinek üremesine çok müsait olduğundan bahsetmiştir. İkincisi; kasaba içi sivrisinek mücadelesinin belediyelere devrinin bugün için iyi sonuç verdiği söylenemez. Ancak, kanun hükmünü yerine getirmek de mecburidir. Belediyeler geliştikçe konuya layık olduğu önemi verecekler ve özellikle halkı bu konuda eğiterek onların da yardımlarını sağlamak suretiyle daha iyi neticeler sağlayacaklardır. Üçüncüsü; ensektisit maddelerin yeni kullanılmaya başlandığı yıllarda bütün haşerelerin bu gibi maddelere karşı hassas olmaları yüzünden hakikaten iyi neticeler alınmıştır. Aradan zaman geçtikçe ensektisite karşı bütün haşerelerde olduğu gibi sivrisineklerde de mukavemet teşekkül etti. Bu sebeple artık sadece ensektisit kullanmak suretiyle sivrisineklerle mücadele imkânı kalmamıştır. Bu meseleyi halletmenin yegâne çaresi bilhassa çevre sağlığı şartlarını düzeltmek, halkı halk sağlık eğitimi ile aydınlatmaktır. Bakanlığımız bu mevzularda gerekli tedbirlerini almıştır ve verimli neticeler alacağını tahmin etmektedir (TBMM Tutanak Dergisi, 1963: 281-283).

Dr. Yusuf Azizoğlu, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı olarak Meclis'e 3 önerge vermiştir. Önergelerin ilki şöyledir: Dr. Yusuf Azizoğlu'nun, Sağlık hizmetlerinin sosyalleştirilmesi hakkındaki 224 sayılı Kanun'un 29. maddesinin değiştirilmesine dair kanun tasarısının havale edilmiş olduğu Maliye, Bayındırlık, Sağlık ve Sosyal Yardım ve Plân komisyonlarından seçilecek 3 er üyeden mürekkep geçici bir komisyonda görüşülmesine dair önergesidir. Önerge hakkında söz isteyen Azizoğlu, yapmış olduğu konuşmasında 1963 yılı çalışmaları içerisinde memleketimizin bazı bölgelerinde sağlığın sosyalleştirilmesi doğrultusunda çalışmalarının olduğunu belirterek bu kanunla ilgili 1963 yılı bütçesine 26 milyon liralık bir bütçenin ayrıldığını, ilgili kanunun hızlı bir şekilde çıkması ve yürürlüğe konulması için bir komisyon oluşturulmasını rica etmiştir. Azizoğlu'nun bu önergesi TBMM Genel Kurulu'nda kabul edilmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 1963: 73). İkinci önergede, nüfus plânlaması hakkındaki kanun tasarısının havale edildiği Adalet, Sağlık ve Sosyal Yardım ve Plânlama komisyonlarından üçer kişilik geçici bir komisyona havalesinin gönderilmesiyle ilgiliydi. Ancak Dr. Yusuf Azizoğlu'nun bu önergesi kabul edilmemiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 1963: 177). Sunduğu üçüncü önerge, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına bağlı sağlık kurumları ile esenleştirme (Rehabilitasyon) tesislerine verilecek döner sermaye hakkındaki 209 sayılı Kanuna bazı maddeler eklenmesine ve bu kanunun 11. maddesinin yürürlükten kaldırılmasına dair kanun tasarısının (1/481) havale edilmiş olduğu Maliye, Sağlık ve Sosyal Yardım ve Plân komisyonlarından seçilecek üçer kişilik üyeden geçici bir komisyona havalesi ile ilgiliydi. Fakat Azizoğlu'nun nüfus planlaması ile ilgili Meclis'e sunduğu bu önergesi de kabul edilmemiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 1963: 176-177).

4.4.2. Dr. Yusuf Azizoğlu ile Hıfzı Oğuz Bekata Çekişmesi ve Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığından İstifa Etmesi

İçişleri Bakanı Hıfzı Oğuz Bekata'nın Dr. Yusuf Azizoğlu hakkında verdiği ifadelerden dolayı gündem dışı olarak söz isteyen Azizoğlu'nun yaptığı konuşma, çok sert olmuştur. Azizoğlu, yaptığı konuşmada Bekata'nın beyanlarını Meclis tarihinde görülmemiş bir örnek ve akıllara durgunluk veren bir açıklama olarak nitelendirmiştir. Kendisinin laf kalabalığı yapmayı ve polemiklere girmeyi sevmeyen biri olduğunu söyleyen Azizoğlu, yeni sıkıntılara neden olmaktan da uzak durmayı amaçlamıştır. Fakat kendi ifadesiyle böylesine iftira çamuruna hedef olmuş bir kimsenin tahrikleri karşısında susmayı kabul etmeyeceğini de bildirmiştir.

Dr. Yusuf Azizoğlu sorunu, Hıfzı Oğuz Bekata'nın savları üzerine İkinci Koalisyon Hükümeti'nin gündemine gelmiştir. CHP ve CKMP, Azizoğlu'nun görevinden çekilmesi için baskıya başvurularına karşın YTP lideri Alican, Yusuf Azizoğlu'nun yanında olduklarını ve onu değiştirmeyeceklerini açıklamıştır (Milliyet Gazetesi, 22 Temmuz 1963:1,7). Yaşanan gelişmelerin İkinci Koalisyon Hükümeti'ni yıkıma doğru sürüklediğini gören Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel, duruma müdahale etmiştir. Meclis soruşturması kararının alındığı 24 Ekim 1963 Perşembe günü İkinci Koalisyon Hükümeti'nin küçük ortaklarının liderleri Dinçer ve Alican ile görüşen Cemal Gürsel, görüşmenin ertesi günü Sağlık Bakanı Dr. Yusuf Azizoğlu'nu davet etmiş, yaptığı görüşmede koalisyonun devam etmesi için hükümete yardımcı olması gerektiğini söylemiştir. Bunun üzerine Dr. Yusuf Azizoğlu, sağlık bakanlığı görevinden istifa ettiğini kamuoyuna duyurmuştur (Cumhuriyet, 16 Ekim 1963:1,7).

4.5. Dr. Yusuf Azizoğlu'nun YTP Milletvekili Olarak XIII. Dönem Millet Meclisi İkinci Dönem Faaliyetleri

Dr. Yusuf Azizoğlu, YTP Milletvekili olarak ikinci dönemde 1 defa yazılı soru önergesi vermiş, 9 defa da söz alarak Meclis'te konuşma yapmıştır (TBMM Tutanak Dergisi, 1969: 171-172). Dr. Yusuf Azizoğlu, Malatya Milletvekili İsmet İnönü ve 4 arkadaşının, Taşova'nın Belevi köyünde meydana gelen olayda gerekli tedbiri almadığı gerekçesiyle İçişleri Bakanı hakkında gensoru açılmasına dair önergesiyle konuşma yapmak için kürsüye çıkarak şunları söylemiştir: Bu ve buna benzer olayların yıllardan beri ülkemizde devam eden çeşitli güvenlik ve kolluk olaylarından biri olduğunu ve bunun gözle görülür bir partizanlık olduğunu dile getiren Azizoğlu, Türkiye'de liyakatsizlik sonucu bakanlığın çoğu kurumlarında müdürlerin ve yöneticilerin şu veya bu partinin adamı olduğundan dolayı bunların yeterli bilgi ve deneyime sahip olmadığını söylemiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 1968: 278-281). Dr. Yusuf Azizoğlu, Kayseri Milletvekili Turhan Feyzioğlu ve iki arkadaşı ile Aydın Milletvekili Reşat Özarda'nın, Kıbrıs davasında uygulanacak millî politikanın tespit ve takibi için Anayasa'nın 88. maddesi gereğince bir genel görüşme açılmasına dair önergeleri nedeniyle YTP Grubu adına şunları söylemiştir: Kıbrıs meselesinin, on beş yıla yakın bir süredir Türk kamuoyunun ve iktidarlarının büyük bir duyarlılıkla üzerinde durdukları ulusal bir mesele olduğunu belirten Azizoğlu, Kıbrıs'taki Türk ve Rum topluluklarının hak ve ilişkilerini, Kıbrıs Anayasası ile hukuki bir statüye bağlayan Menderes Hükümeti ve Cumhuriyet hükümetlerinin barışçı,

bilgili ve realist bir politika uyguladıklarını ifade etmiştir. Türkiye'nin NATO üyeliğinden dolayı Kıbrıs meselesinde çözüm ararken müttefiklerimizle görüş birliği sağlanması gerektiğini belirtmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 1969: 412). Dr. Yusuf Azizoğlu, İzmir Milletvekili Şükrü Akkan ve İzmir Cumhuriyet Senatosu Üyesi Belig Beler ve 227 arkadaşının, Anayasanın 68. maddesinin kaldırılmasına dair kanun teklifi gerekçesiyle YTP Grubu adına söz alarak: Millet Meclisi'nin siyaset tarihinin en önemli olaylarından birinin bugün görüşüleceğini belirten Azizoğlu, Türk milletinin uzun yıllar boyunca siyasi ayrıcalık ve özgürlük mücadelesi vererek uygar bir toplum olmanın isteği ve çabası içinde olduğunu, umutların kaybolduğu dönemlerde bile millet olarak hiçbir zaman bu mücadeleden vazgeçilmediğini ve kolektif bir şekilde bunun üstesinden geldiğini söylemiştir. 1950'de yapılan milletvekili seçimleriyle ülkemiz için yeni bir sayfa açıldığını bu da ülkemizin siyasi ve sosyal gidişine yepyeni bir adım attırıldığını söyleyen Azizoğlu, bu yeniliklerle dolu siyasal ve sosyal refahın hükümet ile muhalefetin karşılıklı birbirlerinin işlevlerini ve haklarını yok saymalarıyla birbirlerinin varlığına tahammül edememeleriyle 1960 İhtilali'ni yaşamış olduklarını beyan etmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 1969: 434-435).

Ekrem Alican'ın sağlık sorularından dolayı YTP Genel Başkanlığı'ndan ayrılması üzerine YTP Başkanlık Divanı üyeleri de istifa etmek zorunda kalmış, bunun üzerine siyasette çok önemli başarılarla imza atan Dr. Yusuf Azizoğlu, YTP Grubu'nun büyük talepleri doğrultusunda 3 Mart 1968 tarihinde YTP Grup Başkanlığı'na seçilmiştir (Milliyet Gazetesi, 20 Mart 1968:1). 12 Ekim 1969 yılında yapılan milletvekili genel seçimlerinde YTP Diyarbakır milletvekili olarak tekrar Meclis'e giren Azizoğlu, sağlık sorunlarından dolayı TBMM'nin XIV. Dönemi tutanaklarına geçen herhangi bir konuşması veya önergesi yoktur. Azizoğlu, milletvekilliği devam ederken 1 Mayıs 1970 yılında vefat etmiştir.

5. SONUÇ

Dr. Yusuf Azizoğlu, hem mesleğinde hem belediye başkanlığı döneminde hem de siyasi yaşamında insan odaklı bir düşünce yapısına sahip olmuştur. İstanbul'da tıp eğitimini tamamladıktan sonra memleketi Diyarbakır'ın Silvan ilçesine gelerek burada halkına hizmet etmek için büyük uğraşlar vermiştir. 1950 seçimlerinde Demokrat Parti listesinden Diyarbakır milletvekili olarak Meclis'e girmiştir. İlk vekillik döneminde çalışkanlığı ve beyefendi kişiliğiyle adından söz ettiren Azizoğlu, bu dönemde çok önemli görevler üstlenmiş ve TBMM'de yaptığı çok önemli siyasi faaliyetler ile önemli izler bırakmıştır. Pek çok farklı konuda fikirlerini ifade eden Azizoğlu, çok sayıda takrir ve teklif vermiştir. Siyasi faaliyetlerini sadece Diyarbakır için değil tüm ülkeyi ilgilendiren konularda yürütmüştür. Ayrıca şehrin ekonomik, sosyal, ulaşım, kültürel, eğitim ve sağlık alanındaki sorunlarının çözümünde de etkili olmuştur. 2 Mayıs 1954 tarihinde yapılan milletvekilliği genel seçimlerinde DP tarafından Diyarbakır milletvekilliğine aday gösterilen Azizoğlu, bu seçimler sonunda ikinci kez Meclise girmiştir. Dr. Yusuf Azizoğlu, 15 Mayıs 1954'te Demokrat Parti Meclis Grubu tarafından Grup İdare Heyeti üyeliğine seçilmiştir. Mecliste halkçı söylemleriyle tanınan Azizoğlu, bunu ömrü boyunca devam ettirmiştir. Azizoğlu'nun bu dönemdeki konuşmalarının çoğu bakanlık bütçeleri ile ilgili olmuştur. Mecliste bulunduğu bu dönemde bütçe komisyonlarının yanı sıra devlet giderlerinin denetlenmesi amacıyla kurulan Sayıştay komisyonunda üye olarak görev yapmıştır. DP bünyesinde genel başkan Menderes'in görüşleri ve yönlendirmelerinin hâkim olmasına rağmen, kendi bağımsız görüşlerini dile getirmekten sakınmamış, bunları uygulamaya koymak için, Menderes'le sürtüşmeyi bile göze almıştır. 14 Aralık 1955'te 4. Adnan Menderes Hükümetine güvenoyu vermeyen 37 vekilden biri olan Yusuf Azizoğlu, 18 Aralık 1955 tarihinde Demokrat Parti Genel Başkanlığına göndermiş olduğu mektubunda Partinin kuruluş değerlerinden saptığını gerekçe göstererek istifa etmiş ve bundan sonra siyasi kariyerini Hürriyet Partisi'nde sürdürmüştür. 1957'de yapılan milletvekili seçimlerinde istediği sonucu alamayarak büyük bir hayal kırıklığı yaşayan Azizoğlu, 1957-1961 yılları arasında Diyarbakır'da birkaç arkadaşıyla birlikte ecza deposu kurarak ticaretle uğraşmıştır. Diyarbakır'da bir üniversite açılması için hem Ankara'da hem de Diyarbakır'da büyük gayret sarf eden Azizoğlu, 1960 yılında Ziya Gökalp Üniversitesini Gerçekleştirme Derneğinin kurucu üyesi olmuştur. Azizoğlu ve dernek üyelerinin de katkıları sayesinde Diyarbakır'da 1973'te Ziya Gökalp Üniversitesi kurulmuştur. Bu katkıları göz önünde bulunduran Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Meclisi aldığı kararla Dicle Üniversitesi caddesine, Dr. Yusuf Azizoğlu Caddesi adını vermiştir. Dr. Yusuf Azizoğlu, 27 Mayıs 1960 İhtilalinden sonra liderliğini Ekrem Alican'ın yaptığı, Yeni Türkiye Partisi kurucuları arasında yer almış, 15 Ekim 1961 seçimlerinde Yeni Türkiye Partisi ülke genelinde 65 milletvekilliği kazanarak büyük bir başarı sağlamıştır. Bu başarının mimarlarından biri olan Dr. Yusuf Azizoğlu, Doğu ve Güneydoğu'da büyük bir seçim çalışması yaparak YTP Diyarbakır milletvekili olarak üçüncü defa milletvekili seçilmiştir. TBMM'nin XII. Dönem meclis faaliyetlerinde aktif olan Azizoğlu'nun, meclis konuşmalarıyla gündem oluşturmaya çalıştığı meselelerden bazıları şöyle sıralanabilir: Ölümlere, düşmanlıklara ve sosyal

çalkantılara yol açan kan davaları, arazi anlaşmazlıkları sonucu ekilmeyen araziler ve bölgenin ekonomik olarak geri kalmışlığı.

TBMM’de adından her dönem söz ettiren, önemli çalışmalarıyla tanınan Azizoğlu, 26 Haziran 1962’de Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı olmuş, bu görevi 5 Kasım 1963’e kadar sürdürmüştür. Tıp doktoru olmasından dolayı Türkiye’deki sağlık sorunları hakkında bilgi sahibi olan Azizoğlu, Sağlık Bakanlığı döneminde halk sağlığı alanında büyük girişimlerde bulunmuştur. Bucak ve köylere sağlık ocaklarının açılmasını sağlayarak buralarda hekim bulundurma şartlarını sağlamıştır. Bakanlığı döneminde verem savaş dispanserlerinin geliştirilmesini ve sayılarının artmasını ve birçok hastane ve Sağlık Koleji’nin kurulmasını sağladı. Ayrıca sağlık personelinin maaş ve tazminat gibi sorunlarına değinerek maaşlarının yetersiz olması sebebiyle farklı işlerle uğraştıklarını ifade etti. Hekimlerin maaşlarını iyileştirmek için büyük bir çaba sarf etmiş ve bu konuda maliye bakanı ile bir dizi görüşme yapmıştır. Sağlık Bakanlığı döneminde üzerinde durduğu önemli bir konu da sağlık sigortası meselesiydi. Sağlık sigortası konusunu da Meclis’te gündeme getirerek onunla ilgili çalışmalar başlatmıştır. 1965 Milletvekiliği genel seçimlerinde yüksek bir oy alarak YTP Diyarbakır milletvekili olarak dördüncü defa Meclis sıralarında yerini almıştır. Bu dönemde konuşmalarının büyük bir kısmı Türkiye’de sağlığa ayrılan bütçedeki payın az olmasıyla ilgili konuşmalardı. 1968’de YTP’nin bir süre genel başkanlık görevini üstlenen Azizoğlu, 12 Ekim 1969 Milletvekili Genel seçimlerinde YTP’den Diyarbakır milletvekili olarak beşinci kez seçilmiştir. Azizoğlu Yeni Türkiye Partisi’nin 1969 seçimlerinde kötü sonuçlar almasından ve sağlık sorunlarından dolayı YTP’nin genel başkanlık görevini bırakmıştır. 1 Mayıs 1970 tarihinde Ankara’da vefat eden Azizoğlu, memleketi Diyarbakır’ın Silvan ilçesinde toprağa verilmiştir.

KAYNAKÇA

Açııcı, E. (2009). (1950-1960) *Dönemi Türk siyasi hayatında yaşanan değişim süreci ve demokrasi*. Ankara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Ağaoğlu, S. (1967). *Arkadaşım Menderes*. Baha Matbaası,

Ahmad, F. (2010). *Demokrasi sürecinde Türkiye (1945-1980)*. Hil Yayınları.

Akdağ, M. (2007). (1946-1950) *yılları arasında Aydın’da siyasal yaşam*. Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,

Akşin, S. (2004). *Ana çizgileriyle Türkiye’nin yakın tarihi (1789-1980)*. İmaj Yayıncılık.

Akşin, S. (2020). *Çağdaş Türkiye (1908-1980)*. Cem Yayınevi.

Armaoğlu, F. (2020). *20.Yüzyıl siyasi tarihi (1914-1995)*. Kronik Kitap.

Aslan, R. (2008). *Diyarbakır’da toprak mülkiyet rejimleri ve toplumsal değişme*. Sarı Matbaası, Ankara. Atatürk Araştırma Merkezi. *Türkiye Cumhuriyeti tarihi 2*. Sarıyıldız Ofset.

Atayakul, A.F. (2007). *Türkiye’de Demokrat Parti döneminde genel seçimler (1950-1954- 1957)*. İstanbul Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.

Aydemir, S.Ş. (1998). *Menderes’in dramı (1899-1960)*. Remzi Kitabevi.

Baş, G. (2006). *Diyarbakır’daki İslam dönemi mimarisinde süsleme*. Doktora Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.

Bayır, E.Ö. (2011). Türkiye’de çok partili hayata geçiş sürecinde solda partileşme. *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* 5(47):247-289.

BCA, 365.1537.1-9

BCA, 365.1537.1-17

BCA, 365.1537.1-19

BCA, 365.1537.1-20

BCA, 365.1537.1.28

BCA, 030.01.40.241.10.2

BCA, 490.01.439.1819.2.14

BCA, 490.01.439.1819.2.6.

BCA, 030.10/77.510.10/2

BCA, Fon Kodu: 490.01/284.1141.2.

BCA, Dosya No: 105 – 31 720, Fon Kodu: 030 18 01. Yer No: 170 32 13

Bingöl, Y., vd. (2005). Demokratlıktan muhafazakâr demokratlığa: Demokrat Parti ile Adalet Kalkınma Partisinin karşılaştırmalı bir analizi. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(42):9-10.

Boratav, K. (2019). *Türkiye iktisat tarihi (1908-2015)*. İmge Kitabevi.

Çağlayan, E. (2012). *Tek parti döneminde Diyarbakır (1923-1950)*. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Çağlayan, E. (2014). *Cumhuriyet'in Diyarbakır'da kimlik inşası (1923-1950)*. İletişim Yayınları.

Çavuşoğlu, H. (2009). Merkez sağda 27 Mayıs ve 12 Eylül sonrası partileşme. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(22):69.

Çolak, F. (1998). *İzmir'de 21 Temmuz 1946 seçimleri ve Demokrat Parti*. *Cumhuriyet Ansiklopedisi*. C. 2. Yeni Türkiye Yayınları.

Çolak, F. (2002). *Türkiye'de çok partili hayata geçiş ve Demokrat Parti (1945-1950)*. Türkler Ansiklopedisi. C.16. Yeni Türkiye Yayınları.

Çolak, M. (1997). *Yeni Türkiye Partisi (1961-1973)*. Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir.

Demokrasiye Güven Gazetesi, 14 Mart 1957

Diyarbakır Gazetesi, 22 Eylül 1950

Diyarbakır Gazetesi, 11 Ekim 1954

Ekinci, N. (1997). *Türkiye'de çok partili düzene geçişte dış etkenler*. Toplumsal Dönüşüm Yayınları.

Eroğul, C. (2019). *Demokrat Parti tarihi ve ideolojisi*. Yordam Kitap.

Evirgen, İ. (2018). *Diyarbakır'da iz bırakanlar*. Semih Ofset.

Gökçen, S. (2020). İki darbe arası Türk demokrasisi (1961-1980). *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 5(67): 241-264.

Güneydoğu Ekspres Gazetesi, 8 Şubat 2020

Hakkâri Gazetesi, 13 Ağustos 1962

Heywood, A. (2018). *Siyaset*. BB101 Yayınları.

İlyas, A. (2019). 1950 Genel seçimlerine giderken Demokrat Parti'nin Diyarbakır faaliyetleri. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(22):20-28.

Karpat, H.K. (2017). *Türk demokrasi tarihi: Sosyal, kültürel, ekonomik temeller*. Timaş Yayınları.

Karpat, H.K. (2012). *Kısa Türkiye tarihi (1800-2012)*. Timaş Yayınları.

Koçak, C. (2018). *Türkiye'de milli şef dönemi (1938-1945)*. İletişim Yayınları.

Koçak, C. (2020). *Türkiye'de milli şef dönemi (1938-1945)*. İletişim Yayınları.

Kutluay, O. (2019). *Diyarbakır Milletvekili Yusuf Azizoğlu ve meclis faaliyetleri: Tanzimat'tan günümüze Diyarbakır*. Manas Yayınları.

Küey, A. (1970). *Doğal, Tarımsal, Ekonomik ve Turistik Yönleriyle Diyarbakır*. Diyarbakır Ticaret Odası Yayınları.

Milliyet Gazetesi, 15 Mayıs 1954

Milliyet Gazetesi, 22 Temmuz 1961

Milliyet Gazetesi, 16 Ekim 1961

Milliyet Gazetesi, 28 Temmuz 1962

Milliyet Gazetesi, 8 Eylül 1962

Milliyet Gazetesi, 22 Temmuz 1963

Milliyet Gazetesi, 20 Mart 1968

Öztürk, K. (2020). *Türk parlamento tarihi*, TBMM-IX. Dönem 1950-1954.

Sander, O. (2020). *Türkiye'nin dış politikası*. İmge Kitabevi.

Silvan Malabadi Gazetesi, 21 Ocak 2020

Silvan Malabadi Gazetesi, 18 Şubat 2022

TBMM, TD, D:9 C:18 On birinci birleşim (01.12.1952) s.4.

TBMM, TD, D:9 C:1 On dördüncü birleşim (28. 06. 1950) s.291-293.

TBMM, TD, D:9 C:5 Kırk altıncı birleşim (20.02.1951) s.299-300.

TBMM, TD, D:9 C:5 Elli üçüncü birleşim (27. 02. 1951) s.1134.

TBMM, TD, D:9 C:7 Yetmiş ikinci birleşim (04. 05. 1951) s. 71.

TBMM, TD, D:9 C: 17 Beşinci birleşim (17. 11. 1952) s. 180-181.

TBMM, TD, D:9 C:11 Yirmi ikinci birleşim (26. 12. 1952) s. 357.

TBMM, TD, D:9 C:14 Altmış dördüncü birleşim (25. 04. 1952) s. 482.

TBMM, TD, D:9 C:20 Seksen Altıncı birleşim (15.03.1954) s.569-570

TBMM, TD, D:10 C:20 Seksen Altıncı birleşim (03.11.1954) s.570-573

TBMM, TD, D:10 C:4 Otuz üçüncü birleşim (28.01.1955) s. 192.

TBMM, TD, D:10 C:5 Kırk üçüncü birleşim (19.02.1955) s. 251.

TBMM, TD, D:10 C:7 Yetmiş yedinci birleşim (18.05.1955) s.310.

TBMM, TD, D:10 C:10 Kırk altıncı birleşim (22.02.1956) s.976-990.

TBMM, TD, D:10 C:13 Yüz dördüncü birleşim (01.09.1956) s.1007.

TBMM, TD, D:10 C:14 İkinci birleşim (12.11.1956) s.23-24.

TBMM, TD, D:10 C:17 Otuz beşinci birleşim (06.02.1957) s.66

TBMM, TD, D:10 C:17 Otuz altıncı birleşim (08.02.1957) s.89-90.

TBMM, TD, D:10 C:17 Kırk beşinci birleşim (24.02.1957) s.685-687.

TBMM, TD, D:10 C:17 Kırk beşinci birleşim (24.02.1957) s.668-669.

TBMM, TD, D:10 C:17 Kırk yedinci birleşim (26.02.1957) s.963.

TBMM, TD, D:10 C:20 Yetmiş dokuzuncu birleşim (10.06.1957) s.121-123.

TBMM, MM, TD, D:1 C:1 Üçüncü birleşim (28.11.1961) s.25.

TBMM, MM, TD, D:1 C:6 Yüz altıncı birleşim (25.06.1962) s.123.

TBMM, MM, TD, D:1 C:6 Yüz on birinci birleşim (03.09.1962) s.303.

TBMM, MM, TD, D:1 C:6 Yüz on birinci birleşim (03.09.1962) s.345.

TBMM, MM, TD, D:1 C:7 Yüz on dokuzuncu birleşim (21.09.1962) s.33.

TBMM, MM, TD, D:1 C:9 Beşinci birleşim (14.11.1963) s.149-155.

TBMM, MM, TD, D:1 C:11 Otuz yedinci birleşim (30.01.1963) s.369-370.

TBMM, MM, TD, D:1 C:11 Otuz yedinci birleşim (30.01.1963) s.1.

TBMM, MM, TD, D:1 C:15 Altmış dördüncü birleşim (29.03.1963) s.73.

TBMM, MM, TD, D:1 C:17 Seksen altıncı birleşim (29.05.1963) s.278.

- TBMM, MM, TD, D:1 C:17 Seksen altıncı birleşim (29.05.1963) s.177.
- TBMM, MM, TD, D:1 C:17 Seksen altıncı birleşim (29.05.1963) s.281-283.
- TBMM, MM, TD, D:1 C:19 Yüz sekizinci birleşim (04.07.1963) s.176-177.
- TBMM, MM, TD, D:1 C:22 Yüz kırk dokuzuncu birleşim (08.10.1963) s.207-215.
- TBMM, MM, TD, D:2 C:36 Seksen yedinci birleşim (05.05.1969) s.171-172.
- TBMM, MM, TD, D:2 C:4 Elli ikinci birleşim (21.02.1968) s.146-150.
- TBMM, MM, TD, D:2 C:4 Yüz yirmi birinci birleşim (19.06.1967) s.18-19.
- TBMM, MM, TD, D:2 C:29 Onuncu birleşim (27.11.1968) s.278-281.
- TBMM, MM, TD, D:2 C:31 Otuz dördüncü birleşim (22.01.1969) s.412.
- TBMM, MM, TD, D:2 C:36 Seksen sekizinci birleşim (06.05.1969) s.202-205.
- TBMM, MM, TD, D:2 C:36 Seksen sekizinci birleşim (14.05.1969) s.434-435.
- TBMM, MM, TD, D:3 C:5 Seksen beşinci birleşim (22 Mayıs 1970) s.214
- Tezel, Y.S. (2020). *Cumhuriyet döneminin iktisadi tarihi (1923-1950)*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Tigris Gazetesi, 11 Şubat 2022
- Yalçın, D. (2012). *Türkiye Cumhuriyeti tarihi II*. Atatürk Araştırma Merkezi.
- Yücel, M.S. (2001). *Demokrat Parti*. Ülke Kitapları.

Ek 1. Yusuf Azizoğlu'nun Seçim Mazbatası (TBMM Arşivi)

**Milletvekili Seçilmiş Olanlara Ait
TUTANAK**

Örnek No: VI
Mad. 40-4 11/10/48

Adı ve Soyadı	Doğum yeri ve tarihi	Meslek veya San'atı	ALDIĞI OYLAR		Seçmenlerin Sayısı	Oyların kullanılması sayısı	Seçimi hakkında Hissas ve şikâyet olup olmadığı	Dâimî adres
			Hükûmî	Şahsî				
Yusuf Azizoğlu	Silvan-1922	Doğru	5477	3111 Dört bin yedi yüz kırk beş	114074	102428	Yok	

Oye Oye Oye Oye Oye

Emir Aras Aziz Selçuk Mehmet Hızır Abdullah İsmailoğlu Mustafa Övrenli

(Handwritten signatures)

Kararın 5.VI.1950 tarihli oturum birleşiminde onanmıştır.

NOT : Başka oy kâğıtları veya vekalet yerleri içinde ayrı ayrı altıya aykırı aykırı yazılmaktadır.

Değer Hakkında - İktisadî

Ek 2. Yusuf Azizoğlu'nun Hal Tercümesi (TBMM Arşivi, Dönem IX, Sicil No: 1648)

Diyarbakır
YUSUF AZIZOĞLU
D.5
Sicil - 1648

1648
9. Dönem

Ötüşü (Kısaca)

(Handwritten text in Ottoman Turkish)

İsmi	Aziz Selçuk	İsmi	Selçuk
Doğum yeri	Silvan	Doğum yeri	Silvan

İsmi	Aziz Selçuk	İsmi	Selçuk
Doğum yeri	Silvan	Doğum yeri	Silvan